

Н.ГАНТУЛГА

Хууль сахиулахын их сургуулийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн сургуулийн захирал, хууль зүйн доктор, дэд профессор, хурандаа

Н.БАТДОРЖ

Хууль сахиулахын их сургуулийн
Ахлагчийн
сургуулийн ахлах
багш, хууль зүйн
магистр, хошууч

АНУ-ЫН ОРЧИН ҮЕИЙН ЭРҮҮГИЙН БОДЛОГО: “ЭВЛЭРШГҮЙ ТЭМЦЭЛ” СТРАТЕГИЙН ҮР ДҮН БА ХОРИХ ТОГТОЛЦООНЫ ТҮҮХЭН ХӨГЖИЛ

Гэмт явдалтай тэмцэх гадаад орнуудын эрүүгийн эрх зүйн бодлого, үйл ажиллагааг судлах явдал нь манай орны эрүүгийн өнөө цагийн эрх зүйн бодлогын зорилтуудыг тодорхойлоход чухал ач холбогдолтой гэж үзлээ. Иймээс АНУ-ын эрүүгийн эрх зүйн бодлогын зарим асуудлыг судлан хүргэж байгаа ба үүнд нөлөөлсөн дараах шалтгаан байна. Энэ нь

1. Хорих байгууллагуудыг төвлөрүүлэн нэгтгэж хорих ял эдлэгсдийг “өрөөний зохион байгуулалтын тогтолцоонд оруулах” явдлыг эрүүгийн ялын гүйцэтгэлийн бодлогын нэг гол шинэтгэлийн чиглэл болгосон манай орны хувьд пенсильваны хорихын тогтолцооны гол төлөөлөгч болсон АНУ-ын туршлагыг судлах явдал онцгой чухал.

2. АНУ өнөөдөр ч урьдын адил хорих ял эдлэгсдийн тоогоор дэлхийн улс гүрнүүдийн тогтолцоонд нэгдүгээр байр эзэлж байна. Хорих ялын хугацааг нэмэгдүүлэх, ялын тогтолцоон дахь хорих ялын гүйцэтгэх үүргийг хэт үнэлсэн эрүүгийн бодлого баримтлагч АНУ, ОХУ зэрэг улс гүрнүүдэд өнөө цагт ч энэ төрлийн ял эдлэгсдийн тоо буурахгүй байна. Үүний нэг гол шалтгааныг тухайн

орнуудад хорих ялыг “ял эдлэгсдийг дахин хүмүүжүүлэх хэрэгсэл” гэхээсээ илүү “ялтанд хүлээлгэж буй цээрлэл-шийтгэл” хэмээн үздэг нийгмийн ухамсар-сэтгэлгээний үр дүн гэж үзэж болно. Норвегийн криминологич Нильс Кристи “иргэд хоорондын нийгмийн хэлхээ холбоо-харилцаа сул байгаа нийгэмд хорих тогтолцооны үүрэг ихээхэн нэмэгддэг” хэмээн тэмдэглэсэн байдаг.

Олон судлаачид АНУ дахь гэмт явдлыг тодорхойлсон сүүлийн 15 жилийн статистик үзүүлэлтүүдэд анализ хийн хүч хэрэглэсэн гэмт явдлын тоо аажмаар буурч байгаа нь энэ оронд хэрэгжүүлсэн “эвлэршгүй тэмцэл” стратегийн үр дүн гэж тайлбарладаг. Гэмт явдалтай хийх тэмцлийн энэхүү стратегийн боловсруулагч гол төлөөлөгч нь Рудольф Джулиани ба тэрээр эрх зүйн “жигжиг”¹ зөрчлийн төлөө ял зэмлэл хүлээлгэхгүй байдал нь нийгэмд хариуцлага хүлээхгүй байж болно гэсэн сэтгэгдлийг төрүүлж, илүү хүнд /хор уршиг бүхий/ гэмт хэргүүдийг үйлдэх нөхцөл нь болдог. Иймээс нийгмийн харилцаан дахь халдлага бүрийг хамгийн үр дүнтэй арга хэрэгслээр таслан зогсоох ёстой гэдгийг батлан тунхаглаж ирсэн Джеймс Уилсон /James Q. Wilson/, Джордж Келлинг /George Kelling/ зэрэг америк криминологичдын үзэл санааг ашигласан юм.

Р.Джулиани 1990 онд Нью-Йоркын хотын дарга болж цагдаагийн үйл ажиллагааны шинэтгэлд ихээхэн үүрэг гүйцэтгэсэн ба энэ хугацаанд цагдаагийн бие бүрэлдэхүүн тооны хувьд өсч, дүүргүүдэд эргүүл хийх маршрут нэмэгдсэний зэрэгцээ цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны төлөвлөлт-прогнозын тогтолцоо бүрэлдэн тогтож, хууль сахиулах байгууллагын ажилтнуудын эрх байдал дээшилсэн, мөн эрх зүйн “жигжиг” зөрчлийн учир хүлээлгэх хариуцлага чангарсан зэрэг үйл явдлуудыг нэрлэж болно. Энэ бодлогыг хэрэгжүүлсэний үр дүнд Нью-Йорк хотод үйлдэгдэх хүч хэрэглэсэн гэмт явдал тооны

¹ бага хор аюул бүхий эрх зүйн зөрчил буюу “хөнгөн гэмт хэрэг”

хувьд эрс багасжээ. Түүнчлэн энэхүү стратеги Билл Клинтоны захиргаанаас баталсан “Гэмт явдалтай хийх тэмцлийг эрчимжүүлэх тухай хууль”-д тусгалаа олсон ба энэ хүрээнд хүч хэрэглэсэн халдлагын учир хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлага, бусад рга хэмжээ эрс чангарч холбооны хууль тогтоомжийн дагуу цаазын ял оноох гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний жагсаалт 60 болж өргөжжээ.

Шинжлэх ухааны бүтээл, албан ёсны баримт бичгүүдэд эхний жилүүдэд “эвлэршгүй тэмцэл” хэмээх стратеги нь “хууль сахиулах байгууллагуудаас гэмт бүлэглэлүүдийн гишүүдэд тавих хяналтыг нэмэгдүүлэх, эрх зүйн “жижиг” зөрчил үйлдсэний учир хуулийн дагуу оногдуулах санхүү /шийтгэл-ялыг/-хязгаарлалтыг нэмэгдүүлэх тактик хэмээн ойлгогдож ирсэн. Гэвч энэхүү үзэл баримтлал цаашид “эрх зүйн зөрчил бүрийг илүү үр дүнтэй цээрлүүлэх арга хэмжээгээр таслан зогсоож урьдчилан сэргийлэх төрийн байгууллагуудын зорилго чиглэл бүхий бодлого” хэмээн илүү өргөн хүрээтэй тайлбарлагдах болж түүнийг нэвтрүүлсэн нь богино хугацаанд үр дүнгээ өгсөн гэж тооцогддог. Тухайлбал АНУ-д 1991-2001 оны хооронд бусдыг алах гэмт хэргийн түвшин 100 мянган хүн амтай харьцуулахад 9,8-аас 5,5 болж 43 хувиар, мөн хүч хэрэглэсэн гэмт хэргийн түвшин 34 хувиар, өмчлөх эрх-эд хөрөнгөтэй холбогдсон гэмт хэрэг 29 хувиар тус тус буурчээ. Ялангуяа АНУ-д бүртгэгдсэн хүн амины гэмт хэрэг 1995-2000 онд эрс буурчээ².

“Эвлэршгүй тэмцлийн” үзэл санаа АНУ-ын бусад мужуудын эрүүгийн хууль тогтоомжийн актуудад ч тусгалаа олох болжээ. Тухайлбал: 13 муж улсад “Гурван гэмт хэргийн зарчим”-ыг хууль зүйн хувьд тодорхойлон бэхжүүлж хууль тогтоомжид шууд заасан тохиолдолд гэмт хэргийн нийгмийн хор аюулын түвшин, нэг

төрлийн гэмт хэргийн зарчмыг үл харгалзан үйлдсэн гурав дахь гэмт хэргийнх нь төлөө хүлээлгэх хариуцлагыг улам чангатган бүх насаар нь хорих, эсвэл цаазаар авах ял оногдуулах боломжтой болсон.

Ийнхүү “Гурван гэмт хэргийн тухай” хууль батлагдсаны дараа 20 хорих газрыг байгуулах шаардлага үүсч санхүүгийн зардал ихээхэн нэмэгдсэн. АНУ-ын Хорих газруудын Холбооны товчооны тооцоолсноор зохих шаардлагад нийцсэн хорих нэг өрөөг бий болгон төхөөрөмжлөхөд ойролцоогоор 70 мянган доллар шаардлагатай ба үүнд хоригдогчдоо тавих хяналтыг зохион байгуулах хөрөнгө ороогүй байна.

АНУ-ын хорих тогтолцооны практикийг судалсан зарим судлаачдын үзэж байгаагаар³ энэ улсын хорих газар нь хоригдогсдыг хүмүүжүүлэх, нийгэмшүүлэхээсээ илүү тэднийг нийгмээс тусгаарлах аюулгүй байдлын нийгмийн хэрэгцээг хангах хэрэгсэл болон үйлчилдэг байна. “Хууль ба дэг журам” хэмээх стратегийн хүрээнд хэрэгжсэн хөтөлбөрүүд нь нэг талаас гэмт хэргийн түвшинг багасгаж нөгөө талаас хоригдогчдын тоог эрс нэмэгдүүлсэн. 1970-2006 онд хорих газарт ял эдлэгсдийн тоо 628 хувиар өсчээ. 2006 онд холбооны болон муж улсуудын хорих газруудад 1,5 сая гаруй хүн хоригдож байсан. Түүнчлэн орон нутгийн хорих газруудад 750 мянга гаруй хүмүүс ял эдлэж байжээ. Тодруулбал 21 дүгээр зууны эхэнд америкчуудын 3 орчим хувь нь өөрийн амьдралын ямар нэг хугацааг ял эдэлж өнгөрүүлсэн байна. Мөн ял эдлүүлэх хэрэгцээнд зарцуулсан төсвийн хөрөнгийн хэмжээ 20 жилийн /1985-2005 оны/ хугацаанд 200 дахин

³ Сморгунова А.Л. Современное состояние преступности США и Великобритании (обзор основных тенденций) // Изв. Рос. гос. пед. ун-та имени А.И.Герцена. 2009. № 87. С. 134.

Илүү тодорхой мэдээллийг Богданов С.В., Репецкая А.Л. Убийства в России и США: сравнительный анализ криминальной статистики // Криминолог. Журн. Байкал. Гос. Ун-та экономики и права. 2009 №-4 С.13-22.120

² 100 мянган хүн амтай харьцуулдаг хүний амины гэмт хэргийн коэффициент 2000 онд 5,6 болж буурсан бол энэ оны ОХУ-ын холбогдох үзүүлэлт 4 дахин их буюу 23,2 байжээ.

нэмэгдсэн. “Pew” санхүүжүүлэгч фондын судалгаагаар гэмт явдалд тавих хяналтын тогтолцоонд төрөөс зарцуулсан хөрөнгө 1980 онд 6 млрд доллар байсан бол 2006 онд 60 млрд доллар болон өссөн. Нэг жилийн хугацаанд нэг ялтныг хорих үйл ажиллагаанд АНУ ойролцоогоор 23 мянган доллар зарцуулж байна. Иймд эдгээр болон бусад тоо баримтад анализ хийвэл дэлхийн хүн амын 5 орчим хувь амьдардаг АНУ-д дэлхийн улс гүрнүүдийн хорих газарт ял эдлэгсдийн 25 орчим хувь нь ноогдож байна. 2009 онд АНУ-ын 100 мянган хүн амд 756 хоригдол ногдож буй тоо баримт бий. Мөн насанд хүрсэн 31 иргэн тутмын нэг нь өнөөдөр энэ улсын хорих газарт эсвэл түүнээс суллагдсаны дараах хяналт дор байна. Өөрөөр хэлбэл АНУ-ын хорих газрууд ялтнаар дүүрч ачааллаа дийлэхгүй байна.

Америк судлаач Брюс Франкленны тэмдэглэснээр АНУ-ын олон муж улсууд илүү их хөрөнгийг дээд боловсролын тогтолцоонд бус харин хорих газруудын үйл ажиллагааны санхүүжилтэд зарцуулж байна. Иймээс зарим муж улсууд /тухайлбал Аризон, Канзас, Техас зэрэг/ хорих газруудад зарцуулах хөрөнгийг багасгах зорилгоор “Хорихоос өөр төрлийн ял оногдуулах” бодлого-хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, эрхэмлэх болжээ. Тухайлбал: бага бус хохирол, аюул занал бүхий гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдүүдийг цахим хяналтын тогтолцооны тусламжтайгаар харгалзах, өдрийн тодорхой цаг хугацаанд /22 цагаас хойш/ олон нийтийн газар байхыг хориглох, ял эдлэгсэд өдөр бүр эсвэл долоо хоногийн тодорхой өдрүүдэд тусгай төвүүдэд биечлэн ирж бүртгэлд хамрагдах зэрэг ял шийтгэл-хязгаарлалтын арга хэмжээг авах болжээ.

Ийнхүү АНУ-д эвлэршгүй тэмцлийн стратегийг хэрэгжүүлснээр нэг талаас хүч хэрэглэсэн гэмт хэргийн тоо буурч, нөгөө талаас хорих ял эдлэгсдийн тоо аажмаар нэмэгдсэн үр дүнг авчирч байна.

“Хүнд, тухайлбал: хүн амины, хүчингийн, дээрмийн гэмт хэрэг үйлдэгчид

аль ч оронд хорих газарт ял эдэлдэг. Харин хөнгөн гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдүүд хорих ял эдлэгсдийн хүрээг тэлж, нэмэгдүүлж байгаа явдал нь АНУ-ын гол ялгаа, онцлог болно” хэмээн Лондонгийн их сургуулийн дэргэдэх Хорих газруудын судалгааны олон улсын төвийн профессор Эндрю Кейл тэмдэглэжээ. Мөн хорих газарт зарцуулдаг хөрөнгийг багасгах оролдлогын хүрээнд хувийн хорих газруудад ял эдлүүлэх практик өргөжиж байна.

Ер нь хорих газрыг хувьчлах үйл ажиллагаа өнгөрсөн зууны 80-аад онд ерөнхийлөгч Рональд Рейганы үед эхэлж Билл Клинтоньг ажиллах хугацаанд илүү өргөжсөн. Өөрөөр хэлбэл 2000 оны эхний 10 жилд эрүүгийн хууль тогтоомжийн шинэтгэлийн хүрээнд “эвлэршгүй тэмцэл” стратегийг хэрэгжүүлснээр нэг талаас хорих ял эдлэгсдийн тоо эрс нэмэгдэж, нөгөө талаас хорих газруудын ажилтнуудын тоог багасгах холбооны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх хүрээнд муж улсуудын 121 орчим хорих газрын захиргаа хорих ялыг хувийн хорих байгууллага-аж ахуйн корпорацитай гэрээ байгуулж тэнд эдлүүлэх болжээ. Энэхүү хөтөлбөрийн гол давуу чанар нь ял эдлүүлэх тогтолцоонд зарцуулах төсвийн хөрөнгө буурсан явдал юм.

Өнөөдөр ял эдлүүлэх салбарт өөрийн хүч хөрөнгөө зарцуулдаг олонд танигдсан хувийн компаниудад-Америкийн Хүмүүжүүлэх байгууллагуудын нэгдэл /Corrections Corporation of America/, Уокенхатын хүмүүжүүлэх байгууллагуудын нэгдэл /Wackenhut Corrections Corporation/, Корнеллын компани /Cornell Companies/ ордог.

АНУ-ын хувьд хувийн хорих газрууд ашиг орлоготой аж ахуйн салбарт тооцогддог. Учир нь ял эдлэгсдийн хорих үйл ажиллагаатай холбогдсон зардлыг хувийн хорих газрууд улсын төсвөөс авахын зэрэгцээ хоригдогсдын хөдөлмөр эрхлэлтээс тодорхой ашиг олдог. Мөн хувийн хорих газруудын гол захиалагч нь АНУ-ын Батлан Хамгаалах яам ба үйлдвэрлэдэг нэг гол бүтээгдэхүүн нь

цэргийн хувцас, хэрэгслүүд /сумын хамгаалах хантааз, малгай зэрэг/ болно.

Хувийн хорих газарт ял эдлэгсэд “үлгэр жишээ зан төлвийн” төлөө ялын хугацаагаа багасгах, мөн аливаа зөрчлийн учир хорих ялын хугацаагаа 1 сар хүртэл нэмэгдүүлэх боломжтой ба энэ нь хорих газрын хувьд “ашиг” авчрах механизм болон үйлчилдэг.

Өнөөдөр хувийн аж ахйн нэгдлүүдтэй АНУ-ын 31 муж, мөн Пуэрто-Рико гэрээ байгуулан ял эдлүүлэхтэй холбоотой зарим эрх мэдлийг тэдэнд шилжүүлэх эрхтэй.

2002 онд 158 хувийн хорих газруудад АНУ-ын нийт ял эдлэгсдийн 6,5 орчим хувь нь хоригдож байсан.

Хорих газруудын Холбооны товчооны дарга асан, өнөөгийн АНУ-ын Хүмүүжүүлэх нэгдлийн дээд албан тушаалтан Харли Лаплин 2012 онд хорих тогтолцоонд төсвөөс зарцуулж буй хөрөнгийг багасгах зайлшгүй хэрэгцээг иш үндэс болгон мужуудын захиргаанд байгаа хорих газруудыг хувьчлах саналыг дэвшүүлсэн ба энэ нь хорих газруудыг санхүүжүүлэх явдалд учирч буй хүндрэл бэрхшээлийг даван туулах нэг үр ашиг бүхий гарц болжээ.

Лаппины төлөвлөлтөөр хувийн хорих газраас АНУ-ын захиргаанд тавих гол нөхцөл нь: 20 жилийн гэрээт хугацаанд тухайн газруудад ял эдлэх хоригдлын тоог 90 хувиас буулгахгүй байх явдал мөн. Энэ нөхцлийг биелүүлэхэд нөгөө талаас засаг захиргааны зүгээс шүүхэд тодорхой нөлөөлөл үзүүлэх зайлшгүй шаардлага бий⁴. Учир нь хорих ял эдлэгсдийн тоо багассанаар хувийн хорих газруудын ашиг орлого буурах магадлал нэмэгдэнэ. Иймээс зарим муж улсуудын баримталж буй хорих ял эдлэгсдийн тоог багасгахад чиглэсэн бодлого нь хувийн хорих газруудын ашиг сонирхолтой зөрчилдөх нөхцлийг үүсгэсэн.

Америкийн Хүмүүжүүлэх байгууллагуудын нэгдлийн албан ёсны

төлөөлөгч Стив Оуэн: “Колорада мужийн хорих газарт ял эдлэгсдийн тоо багассантай холбоотойгоор хоёр хорих газрын захиргаа 2012 онд 36 ажилтнаа халахад хүрсэн” гэж мэдэгджээ.

АНУ-ын хүрээгээ тэлж буй ял эдлэх газруудыг хувьчлах үйл ажиллагаа цаашид бусад орнуудад ч өргөжих хандлага ажиглаж байна. Судлаач Сморгуновын тэмдэглэснээр “Хууль, дэг журмыг тогтоох” үзэл санааны хүрээнд хорих газар-аж ахуйн корпорацуудын зүгээс хорих ял эдлэгсдийн тоог өсгөх, хорих газруудыг хувьчилах ажиллагааг түргэсгэх, хөдөлмөрийн шинэ зах зээлийг бий болгох “лобби-сурталчилгаа нөлөөлөл-зохион байгуулалтын” арга хэмжээ эрчимжиж байна. Тодруулбал: Австрали, Өмнөд Африк, Франц зэрэг орнуудад хувийн корпорациудаас хамгийн сүүлийн үеийн маркетинг, зар сурталчилгаа /PR/-ны өндөр технологийг хорих газрыг хувьчлах, тэдэнд үйлдвэрлэсэн бүтээгдхүүнийг худалдан борлуулах үйл ажиллагаанд ашиглах боллоо.

Гэхдээ судлаачдын үзэж байгаагаар санхүү хөрөнгө зардлын хувьд улсад ашигтай мэт энэхүү тогтолцоо, хувийн хорих газруудын үйл ажиллагаа мөн чанарынхаа хувьд багагүй шүүмжлэлийг дагуулдаг. Учир нь хувийн хорих газар-аж ахуйн корпорациуд үйл ажиллагааны эцсийн үр дүнг ашиг орлоготой холбон үздэг тул хоригдогсдын тоог бууруулах сонирхол тэдэнд байдаггүй.

Иймээс ялын гол зорилго-чиглэл болсон хүмүүжүүлэх-нийгэмшүүлэх ажлыг хувийн хорих байгууллагын үйл ажиллагаатай нягт уялдуулан захируулж нэг мөр хэрэгжүүлэх механизмыг бүрдүүлэх явдал онцгой ач холбогдолтой байна.

⁴ СМ: Зарубежная тюремная хроника-события, факты, происшествия ///Преступление и наказание 2012 №5 С.62

Л.АЛТАНСҮХ

Хууль сахиулахын их сургуулийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн сургуулийн Эрүүгийн ял эдлүүлэх эрх зүйн тэнхимийн эрхлэгч,

дэд хурандаа, хууль зүйн магистр

ЯЛ ЭДЛҮҮЛЭХ АЖИЛЛАГААНЫ ХЭРЭГЖИЛТ, ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

Төрийн эрүүгийн бодлогын хэрэгжилтийн нэг гол илрэл, голлох байр суурь эзлэгч ойлголт нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх түүн дотроо ял эдлүүлэх ажиллагаа, түүний хэрэгжилтийн тухай асуудал юм. Эрүүгийн бодлого, ялын бодлогыг судлах хүрээнд ял эдлүүлэх ажиллагааны бодлогын өнөөгийн байдал, хэрэгжилт, тулгамдсан асуудал, хөгжлийн чиг хандлагын талаар авч үзэх нь эрүүгийн бодлогыг цогц байдлаар тодорхойлох, түүнд дүн шинжилгээ хийхэд чухал ач холбогдолтой юм.

Өнөөгийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Эрүүгийн хууль тогтоомжийн хүрээнд ялын төрөл тус бүрийн хэрэгжилт, түүнд тулгамдаж буй асуудлыг авч үзье.

1.Хорих ял эдлүүлэх ажиллагаа:

Хорих ял нь төрийн цээрлэл, ялтанд үзүүлэх албадлагын онцгой арга хэмжээ, хүмүүжүүлэх, нийгэм, ард иргэдийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх нь гол хэрэгслийн нэг гэдэгтэй хүн болгон санал нийлэх бизээ. Сүүлийн жилүүдэд шүүхээс оногдуулж буй нийт ялын 60-70 орчим энэ төрлийн ял эзэлж буй бөгөөд өнөөгийн байдлаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын хэмжээнд төвлөрсөн хорих анги 25, /үүнээс гяндан 1, онцгой дэглэмтэй хорих анги 1, чанга дэглэмтэй хорих анги 11, жирийн дэглэмтэй 11 хорих анги/ шүүхээс

оногдуулсан хорих ял эдлүүлэх ажиллагааг хэрэгжүүлж байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль 2002 онд батлагдан гарч мөрдөгдөж эхэлснээс хойш 2002 оноос 2012 оны эцсийн байдлаар хорих ялтай-66228 ялтныг холбогдох хууль журам, тогтоосон цагийн хуваарь, зохих дэглэмийн дагуу хорих ялыг албадан эдлүүлж иргэн, нийгэмд учруулсан хохирол, төлбөрийг барагдуулах талаар тодорхой арга хэмжээ авч ажилласан байна.⁵

Хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны үр нөлөөг хангах, ялын зорилгын биелэлтийг хангах асуудал чухлаар тавигдаж буй өнөө үед хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны үндсэн арга хэмжээ болох нийгэмшүүлэх, хөдөлмөрлүүлэх, гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх, ялтны зүгээс гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны хэрэгжилт хэрхэн явагдаж буй талаархи зарим нэгэн тоо баримтыг авч үзье. Тухайлбал:

а/ БНМАУ-ын Ардын Их Хурлын Тэргүүлэгчдийн 1966 оны 3-р сарын 24-ний өдрийн 50 дугаар зарлигаар батлагдсан БНМАУ-ын Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн хуулиар хорих ял эдлүүлэх байгууллагын төрлийг а/ гяндан, б/ засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн колони, в/ хүмүүжил-хөдөлмөрийн колони гэж тогтоон, засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн колонийг дотор нь жирийн, чанга, онцгой дэглэмтэй байхаар заасан төдийгүй тус бүрийн нөхцөлийг хуульчилсан нь өнөөг хүртэл хэрэгжиж байна.

Ийнхүү 1966 онд буюу 45 жилийн өмнө хуульчлагдсан хорих байгууллагын төрөл, дэглэмийн ялгаа нь дараа, дараагийн хуулиудад /1981,1993,1996, 2002 оны/ эх сурвалж болон батлагдсан юм. Энэ байдал нь нэг талаар олон жил тогтвортой үйлчилсэн гэж үзэх сайн талтай ч нөгөө талаар хорих ялын

⁵ Тогтоол гүйцэтгэх газрын нэгдсэн судалгаа 2012 он

зорилгыг хангах буюу хорих ял эдлүүлэх явцад ялтныг нийгэмшүүлэх, хөдөлмөр эрхлүүлэх, суллагдахад бэлтгэх зэрэг асуудлууд бүрэн зохицуулагдаагүй, нийгмийн хөгжлийн өнөөгийн шаардлагад нийцэхгүй байгаа нь судалгаанаас харагдаж байна.

Өнөөгийн хүчин төгөлдөр даган мөрдөгдөж буй Эрүүгийн болон Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн хүрээнд хорих ялыг жирийн, чанга, онцгой дэглэмтэй хорих анги болон гянданд эдлүүлэхээр зохицуулсан байдаг.

Хорих байгууллага нь ялтны аюулгүй байдлыг ханган, тэдний дунд хууль ёс, дэг журмыг сахиулах, ялтнаас нийгэм, иргэдэд хохирол учруулахаас урьдчилан сэргийлэх, ялтанд хүмүүжлийн нөлөө үзүүлэх, ялтныг албадан хөдөлмөрлүүлж, эрхэлсэн үйлдвэрлэлийн чиглэлээр дадлага олгох, гэмт хэрэг үйлдсэний улмаас иргэн, хуулийн этгээдэд учруулсан хохирол, төлбөрийг ялтны хөдөлмөрийн хөлснөөс суутгаж хохирогчид шилжүүлэх зэрэг хуулиар хүлээсэн үндсэн чиг үүргийг дээрхи төрөл, дэглэмийн хүрээнд хэрэгжүүлж ирлээ.

Одоогийн мөрдөгдөж буй дэглэмүүдийн хоорондын ялгааг авч үзвэл ялтны эргэлт уулзалтын давтамж, захидал харилцаа, илгээмжийн тоон хязгаарлалт, ажлын цаг, хоолны илчлэгийн зөрүү, хамгаалалтын бүс, түүнд ашиглагдаж буй техник хэрэгсэл зэрэг үзүүлэлтээр жирийн дэглэмээс онцгой дэглэм рүү нөхцөлийг хүндрүүлэх шинж чанартайгаар хууль тогтоомжоор зохицуулан тодорхойлсон байна.

Эндээс үзвэл өнөөгийн хорих ял эдлүүлэх дэглэмийн ялгаа нь ахуйн болон зарим шаардлагагүй хязгаарлалтыг хэлбэрийн төдий агуулж байгаа нь хорих ялын үр нөлөөг дээшлүүлэх цаг үеийн шаардлагыг хангаж чадахгүйд хүрч байна.

б/Ялтныг нийгэмшүүлэх асуудал нь хорих газарт ял эдлээд суллагдсан этгээд дахин гэмт хэрэг үйлдэхгүй, иргэншсэн бие хүн болон төлөвшин, нийгмийн амьдралд зөв амьдрахад

туслахад чиглэсэн сэтгэл зүй, нийгмийн ажил, эрх зүй, менежментийн цогц арга хэмжээ бөгөөд 2012 оны байдлаар нийт ял эдлэж буй 6000 гаруй хүний 50 орчим хувь урьд гэмт хэрэг үйлдэн, ял эдлэж байсан этгээдүүд байгаа нь нийгмийн ажлын үр нөлөө муутайг харуулж байна. Энэ нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд ялтныг нийгэмшүүлэх тухай асуудал зохицуулагдаагүй, зөвхөн Хорих ангийн нийгмийн ажлын зааврын хүрээнд явагдаж буй нь энэхүү цогц ажиллагааг салбарын хууль тогтоомжуудаар зохицуулах зайлшгүй шаардлага байгааг илтгэн харуулж байгаа юм. Учир нь ялтныг нийгэмшүүлэх асуудал зөвхөн хорих байгууллагын гүйцэтгэх үүргээр хязгаарлагдахгүй бөгөөд төрийн захиргаа, орон нутгийн байгууллага, хууль сахиулах байгууллага, олон нийтийн байгууллага, иргэдийн оролцоо чухал юм.

б/Ялтныг хөдөлмөрлүүлэн, гэмт хэргийн улмаас учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх чиглэлээр 2012 оны эцсийн байдлаар төлбөртэй нийт 2834 ялтан 91.237.922.2 мянган төгрөгний төлбөр төлөхөөс 490 ялтан 4.425.166.8 мянган төгрөгийн төлбөр төлөн, 2344 ялтны 86.812.755.4 мянган төгрөгний төлбөр төлөгдөөгүй байна.

Иймээс ялтныг ажлын байраар хангах асуудлыг тодорхой үе шаттайгаар шинэ шатанд гарган, гэмт хэргийн улмаас учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх ажиллагааг эрчимжүүлэх, хорих байгууллагын дотоодын үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааг өргөжүүлэх асуудал чухлаар тавигдаж байна.

2.Торгох ял эдлүүлэх ажиллагаа:

Торгох ял оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийн хэрэгжилтийг зөвхөн 2013 оны эхний улирлын байдлаар авч үзвэл биелүүлвэл зохих 140 гүйцэтгэх хуудасны 832.7 сая төгрөгнөөс 81 гүйцэтгэх хуудас

буюу 61% буюу 610 сая төгрөгний шийдвэрийг гүйцэтгэсэн байна.

Торгох ялыг шүүхээс төлбөрийн чадваргүй, амьжиргааны баталгаажих доод түвшингөөс доогуур орлоготой, оршин суух хаяггүй хүнд оногдуулдаг нь уг ялын хэрэгжилтэд сөргөөр нөлөөлж буй бөгөөд түүнчлэн ялтан хуулийн алдаатай хийдлийг ашиглан график гарган, бага хэмжээгээр төлбөрөө төлөн гүйцэтгэлийг удаашруулан ял завших оролдлого хийдэг байна.

3. Албадан ажил хийлгэх ял эдлүүлэх ажиллагаа:

Албадан ажил хийлгэх ял оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийн хэрэгжилтийг зөвхөн 2013 оны эхний улирлын байдлаар авч үзвэл биелүүлвэл зохих 168 гүйцэтгэх хуудасны 46800 цагийн албадан ажил хийлгэхээс бодитой биелүүлсэн 36934 цаг буюу 79%-ийг гүйцэтгэсэн байна.

Өнөөгийн байдлаар албадан ажил хийлгэх ялыг аймаг, орон нутгийн тохижилт, үйлчилгээний компаниудад нийгэмд тустай ажил хийлгэж байна. Бодит байдал дээр тухайн албан газрын ажлын байраар хангах, хяналт тавих тал дээр идэвхи санаачилга муу байна. Шүүхээс оногдуулсан ялыг хаана, ямар хөдөлмөр эрхлүүлэх нь тодорхой бус байгаагаас гудамж цэвэрлэх, мод услах, цонх угаах, хаалга онгойлгох зэргээс хэтрэхгүй байгаа нь уг ялын зорилгын хэрэгжилтэд сөргөөр нөлөөлж байна.

4. Эд хөрөнгө хураах ял эдлүүлэх ажиллагаа:

Эд хөрөнгө хураах ял оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийн хэрэгжилтийг зөвхөн 2013 оны эхний улирлын байдлаар авч үзвэл биелүүлвэл зохих 283 гүйцэтгэх хуудасны 75.6 сая төгрөгнөөс, бодитой биелүүлсэн 169 гүйцэтгэх хуудасны 45.5 сая төгрөг буюу 60%-ийг гүйцэтгэсэн байна.

Шүүх эд хөрөнгө хураах ял оногдуулсан шийтгэх тогтоолдоо тухайн эд хөрөнгийг нэг бүрчлэн тусгах эрх зүйн зохицуулалт бий ч амьдралд “хэдэн төгрөгний эд хөрөнгө хураах” талаар заасан нь уг ял торгох ялын ялгааг арилгаж байна.

5. Тодорхой албан тушаал эрхлэх буюу тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрх хасах ял эдлүүлэх ажиллагаа:

Тодорхой албан тушаал эрхлэх буюу тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрх хасах ял оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийн хэрэгжилтийг зөвхөн 2013 оны эхний улирлын байдлаар авч үзвэл биелүүлвэл зохих 651 гүйцэтгэх хуудаснаас бодитой биелүүлсэн 88 гүйцэтгэх хуудас буюу 14%-ийг биелүүлсэн байна.

Тодорхой албан тушаал эрхлэх буюу тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрх хасах ял оногдуулсан шийдвэрийн хэрэгжилтэд хяналт тавих боломж муу байна. Учир нь шүүхээс шийдвэрээ ирүүлдэггүй байдал байсаар байна. Шүүхээс гаргаж буй шийдвэрийн 90 орчим хувийг жолоодох эрхийг хасах ял байдаг нь тухайн ялтны тээврийн хэрэгсэл жолоодож буй эсэхэд нь шийдвэр гүйцэтгэгч хяналт тавих боломжгүй байна.⁶

6. Баривчлах ял эдлүүлэх ажиллагаа:

2002 оны Эрүүгийн хуулиар баривчлах ялын шинэ төрөл бий болсноор улсын хэмжээнд баривчлах ял эдлүүлэх анги 1, 13 баривчлах ял эдлүүлэх байр 2002 оноос 2012 оны жилийн эцсийн байдлаар 1869 ялтанд оногдуулсан баривчлах ялыг эдлүүлсэн байна.

Баривчлах ялын онцлог нь ялтныг нийгмээс тусгаарлан ганцаарчлан хориход

⁶ Шийдвэр гүйцэтгэгчдийн нэгдсэн зөвлөгөөнд тависан Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх газрын дарга Б.Нямгомбын илтгэлээс

оршдог бөгөөд өнөөгийн байдлаар байрны хүртээмжээс шалтгаалан 4-6-гаар хорих асуудал байна, түүнчлэн баривчлах ял эдлүүлэх байрны нөхцөл журам нь жирийн дэглэмтэй адил байна гэж хуульчилсан нь хорих ял эдлүүлэх ажиллагаатай адил нөхцөл журам, эргэлт уулзалттай байгаа нь уг ялын хорих ялаас ялгаатай байдал алдагдаж байна.

7.Цаазаар авах ял эдлүүлэх ажиллагаа:

Өнөөгийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Эрүүгийн хууль тогтоомжуудаар ялын дээд хэмжээ буюу цаазаар авах ялыг хэрэглэх тухай асуудал зохицуулагдсан байдаг.Монгол Улсын Ерөнхийлөгч 2010 оны 6 дугаар сараас цаашид уг ялыг хэрэглэхгүй байх талаар мэдэгдэл хийснээр УИХ-аас 2012 оны 01 дүгээр сарын 05-ны өдөр “Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай Олон Улсын Пактын цаазаар авах ялыг халахад чиглэсэн нэмэлт II дугаар протоколд нэгдэн орох тухай хууль”-ийг баталсан нь Монгол Улс цаазаар авах ялыг халахтай холбоотой шат дараалсан арга хэмжээ авах эрх зүйн зохицуулалт бий болсон юм.

Өнөөгийн байдлаар 1994 оноос хойш цаазаар авах ялаар шийтгүүлсэн 34 ялтны амийг Ерөнхийлөгчийн зарлигаар уучлан 30 жилийн гянданд хорих ялаар сольж ял эдлүүлж байна.⁷

Эрх зүйн шинэтгэлийн өнөө үед ял эдлүүлэх ажиллагааг шинэ шатанд гаргах, ялын бодлогыг шинэчлэх хүрээнд доорхи саналыг дэвшүүлж байна.Үүнд:

1.Дэлхийн ихэнхи улс орнуудад хорих ялаас татгалзан, альтернатив буюу бусад төрлийн ялыг түлхүү оногдуулахад анхаарч байгаа өнөө үед шинэчлэгдэн боловсруулагдаж буй Гэмт хэргийн тухай хуульд хорихоос өөр төрлийн ялыг түлхүү оруулж өгөх

2.Монгол Улсын хорих ял, бусад төрлийн ялыг эдлүүлэх ажиллагааны үзэл баримтлал нь тодорхой бус байгааг нэг мөр болгон Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн бодлого, үзэл баримтлалыг батлан хэрэгжүүлэх

3.Ял эдлүүлэх ажиллагааг ялын зорилгыг хангахад бүрэн чиглүүлэхэд эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын бүтэц, зохион байгуулалт, менежментийг сайжруулах гэсэн саналыг дэвшүүлж байна.

⁷ ШШГЕГ-ын харьяа Хорих 405 дугаар ангийн танилцуулга 2012 он

М.ЦЭНД
ОХУ-ын ДЯЯ-ны
Москвагийн их
сургуулийн адъюнкт,
хурандаа

ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ БАЙГУУЛЛАГЫН АЖИЛТАН ЭРҮҮГИЙН БАЙЦААН ШИЙТГЭХ АЖИЛЛАГААНЫ ОРОЛЦОГЧ МӨН ҮҮ

Монгол Улсын эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 2 дах хэсгийн “Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагааны оролцогч”, 4-р бүлгийн “Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагаа явуулах төрийн байгууллага, албан тушаалтан” 26-р зүйлийн “Хэрэг бүртгэх эрх бүхий байгууллага” гэсэн хэсгүүдэд тус тус зааснаар авлигатай тэмцэх газар, цагдаагийн байгууллага, улсын ерөнхий прокурорын дэргэдэх мөрдөн байцаах алба хэрэг бүртгэлт явуулах, 27-р зүйлийн “Мөрдөн байцаалт явуулах эрх бүхий байгууллага” гэсэн хэсэгт тагнуулын байгууллага, авлигатай тэмцэх газар, цагдаагийн байгууллага, улсын ерөнхий прокурорын дэргэдэх мөрдөн байцаах алба эрүүгийн хэрэгт мөрдөн байцаалт явуулах эрхтэй тухай хуульчилжээ.

Мөн хуулийн 172-1 дугаар зүйлд зааснаар дээрх эрх бүхий субъектүүд гэмт хэргийн шинж тэмдэг бүхий гомдол мэдээллийг хянаж үзээд ямар шийдвэр гаргах тухай, 172-3 дугаар зүйлд зааснаар “гомдол, мэдээллийг шалгах явцад гэмт хэрэг үйлдэж байгаа болон үйлдсэн тухай үндэслэлтэй сэжиг байгаа тохиолдолд хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч, авлигатай тэмцэх газар, цагдаагийн байгууллагын ажилтан эрүүгийн хэрэг үүсгэх эсэхийг шийдвэрлэх”-ийн тулд 9 төрлийн хойшлуулшгүй ажиллагаа явуулах, 172-4 дүгээр зүйлд: “Монгол Улсын хилийн гадна байгаа тус улсын төрийн далбаа мандуулсан усан онгоц,

агаарын хөлөг аялж яваа үед гарсан гэмт хэрэгт усан онгоцны ахмад, агаарын хөлгийн багийн дарга, Монгол Улсаас гадаад улсад суугаа Дипломат төлөөлөгчийн газрын эзэмшил нутагт гарсан гэмт хэрэгт тухайн Дипломат төлөөлөгчийн газрын консулын асуудал эрхэлсэн ажилтан, хорих ангийн харьяа нутаг дэвсгэр дээр ялтны үйлдсэн гэмт хэрэгт хорих ангийн дарга, дэд дарга, хилийн бүст гарсан гэмт хэрэгт хилийн тагнуулын албаны эрх бүхий албан тушаалтан, тагнуулын байгууллагын гүйцэтгэх ажилтан, цэрэг, цагдаагийн албан хаагч энхийг сахиулах, олон улсын бусад ажиллагаанд оролцох явцад үйлдсэн гэмт хэрэгт тухайн цэрэг, цагдаагийн багийн эрх бүхий албан тушаалтан, гал түймрийн шалтгаан нөхцөлийг тогтоох явцад гал түймэртэй тэмцэх байгууллагын эрх бүхий албан хаагч, гаалийн хяналт, шалгалтын явцад илэрсэн гэмт хэрэгт гаалийн улсын байцаагч хойшлуулшгүй ажиллагаа явуулна” гэж тус тус заасан байна.

Хуулийн дээрх заалтуудаас харахад Монгол Улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 2 дах хэсгийн 4-р бүлгийн 26, 27-р зүйлүүдэд уг ажиллагаанд оролцогч гэж чухам хэн бэ гэдгийг тодорхой зааж өгсөн байгаа боловч мөн хуулийн 172-р зүйлийн 3,4-т зааснаар хорих байгууллагын дарга, дэд дарга нар хойшлуулшгүй ажиллагаа явуулж эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагаанд оролцох эрх олгожээ.

Иймд бид эрүүгийн байцаан шийтгэх эрх зүй, хойшлуулшгүй ажиллагаа, гэмт хэргийн шинж тэмдэг, хорих ангийн нөхцөлд хойшлуулшгүй ажиллагааг явуулах дэс дараалал, тактик, арга хэрэгслийн тухай мэдлэгтэй байх зайлшгүй чухал шаардлага тулгарч байна.

1963 онд батлагдсан ЭБШХ-р хэрэг бүртгэх байгууллагад хорих байгууллагыг хамааруулан, түүний эрх бүхий ажилтан ЭБШАжиллагаанд оролцогч болохыг тодорхой хуульчлан заасан байсан учир манай ажилтнууд эрүүгийн хэрэг, гэмт

хэргийн шинж тэмдэг, хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагаа, гэмт хэргийг шалган тогтоох, нотлох баримт цуглуулах гэх мэтчилэн эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагааг хуулийн хүрээнд гүйцэтгэж, энэ хэрээр ЭБШЭЗ, ШШГЭЗ, хэрэг бүртгэлт, харуул хамгаалалт, гүйцэтгэх ажлын уялдаа холбоог сайжруулж, ялтны дундаас үйлдэгдэх учрал зөрчил, өмч хөрөнгийн ашиглан шамшигдуулалт зэргээс урьдчилан сэргийлж, таслан зогсоож чадаж байлаа.

Гэтэл 2002 онд шинээр батлагдсан ЭБШХ-нд хэрэг бүртгэх эрхийг хассан нь тус байгууллагын хүчин чадлыг сулруулсан хэрэг болжээ.

Орчин үед гэмт хэргийн гаралт ихсэж, шинэ төрлийн гэмт хэрэг олноор үйлдэгдэх болж хорих ял шийтгүүлэгсдийн тоо өсч, хувь хүнээс гэмт бие хүн болон төлөвшиж, энгийн ялтан хамт олноос гэмт бүлэглэл үүсэн бий болох нөхцөл бүрдүүлж, эрүүгийн элементүүд хорих байгууллагад нөлөөлөл тогтоох, хэвийн үйл ажиллагаанд шахалт үзүүлэх, байгууллагын өмч хөрөнгийг ашиглан шамшигдуулах явдал их байгаа зэрэг нь дахин хэрэг бүртгэх эрх олгох хэрэгцээ шаардлага байсаар байгааг харуулж байна.

Манай байгууллагын хэрэг бүртгэх эрхийг хассанаас хойш ажилтнууд, оюутан сонсогч нар ЭБШЭЗ-н тухай ойлголтгүй болж, ялтны дундаас үйлдэгдсэн зөрчлийг шалган баримтжуулах арга, ажиллагааг мэдэхгүй, зарим талаар ажил доголдох хандлага ажиглагдаж байна. ЭБШЭЗ-н тухай ойлголт, мэдлэг муу байгаа учир криминалистикийн тактик, гэмт хэргийн нотолгооны онолын талаар яриад ч хэрэггүй юм. Энэ бүх шинжлэх ухаанууд нэгэн цогц болж байж эрүүгийн хэргийг шалган баримтжуулах, нотлох ажиллагаа бүрэн төгс явагддагийг захын хуульч мэднэ.

Сүүлийн жилүүдэд сургууль төгсөгчдийг ажиглахад ялангуяа

төлөөлөгчөөр томилогдсон залуус ялтны дундаас үйлдэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийг шалгаж чадахгүй, яаж ажиллахаа мэдэхгүй, нотлох баримт яаж цуглуулах, баримтжуулах арга тактик, процессын үйл ажиллагааг хэрхэн гүйцэтгэхээ мэдэхгүй байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүйн салбар бол дээрх шинжлэх ухаануудын ололт, мэдлэг, дадлага, чадварыг ашиглаж үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлэх, өөрөөр хэлбэл олон талын мэдлэг шаарддаг салбар юм. Бид ажлаа зөвхөн хорих ангийн цоожтой хаалга манаад аюулгүйхэн шиг хоногийг жижүүрлэлтээ гүйцэтгэвэл болох ёстой юм шиг ойлгож байна. Хорих ангийн аюулгүй байдлыг хангахын тулд орчин үеийн шинжлэх ухаануудыг нарийвчлан судалж, ажилдаа холбон ашиглах шаардлага байсаар ирсэн хэдий боловч хайхарч үзэлгүй өнөөдрөөр л сэтгэсээр байна.

Дээрхи заалтууд ба одоогийн байдлаас харахад хорих байгууллага бол ЭБША-ны оролцогч биш, шаардлагатай тохиолдолд түүнийг хэрэгжүүлэгч бөгөөд хуулийн энэ хэсгийн заалт амьдрал дээр хэрэгжихгүй байгаа юм.

Иймд:

1. ЭБШХ-н өөрчлөлтөөр хэрэг бүртгэх эрх бүхий байгууллагын тоонд “хорих байгууллага” гэж нэмж тусгах
2. Хорих байгууллагын “эрх бүхий ажилтан” хойшлуулшгүй ажиллагаа явуулна гэж нэмж оруулах шаардлагатай \ яагаад гэвэл “хорих ангийн дарга” тэр бүрчлэн гадуур явж эрэн сурвалжлах ажил зохион байгуулаад, хүний бичиг баримт шалгаж, орон байр, биед үзлэг хийгээд, тайлбар тодорхойлолт аваад явахгүй, төлөөлөгч нар л энэ ажлыг гүйцэтгэдэг юм.\.
3. Зөвхөн эрүүгийн хэрэг шалгах ажиллагаанд гэлтгүй ялтны дундаас үйлдэгдсэн учрал, зөрчлийг шалган баримтжуулах, таслан зогсоох үйл

ажиллагаанд дээр дурдагдсан мэдлэг зайлшгүй шаардлагатай гэдгийг манай ажилтнууд сайтар ойлгож шамдан суралцаж хүмүүсээ бэлтгэх хэрэгтэй.

4. Олон улсад хорих байгууллага бол хуулийн болон хүчний байгууллага биш, “үйлчилгээний байгууллага” гэж үзэх хандлага байгаа боловч энэ нь манай өнөөгийн нөхцөлд тохирохгүй бөгөөд ШШГЭрх зүйг бусад эрх зүйн салбаруудтай уялдаа холбоотойгоор хөгжүүлж, тэдний мэдлэг мэдээлэл, дадал, чадварыг өөрийн ажилд тусган хэрэглэх нь зүйтэй юм.

Б.БАЯНМӨНХ
Хууль сахиулахын их
сургуулийн
Цагдаагийн
сургуулийн ахлах
багш, цагдаагийн
ахмад, хууль зүйн
магистр

ГАМШГИЙН ҮЕД АЖИЛЛАХ ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГУУЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН ЗАРИМ АСУУДАЛ

Өнөө үед дэлхий дээр тохиолдож буй аюулт үзэгдэл, гамшгийн тоо харьцангуй нэмэгдэж, түүнээс учрах хор уршигийн үр дагавар улам бүр нэмэгдэж байгаа бөгөөд энэхүү аюулаас урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах асуудлыг улс орон бүр өөр, өөрийн эдийн засаг, нийгэм, байгаль, цаг уурын одоогийн байдал, цаашдын хандлага, үндэсний аюулгүй байдал, хөгжлийн бодлого, стратегийн бодлоготой хамааруулан авч үзэх цаг болсон байна.

Байгалийн гамшгийн аюул, үйлдвэрлэл, техник, технологийн шинжтэй осол, сүйрэл сүүлийн жилүүдэд дэлхийн болон бүс нутагт харьцангуй нэмэгдэж, энэ утгаараа дэлхийн хүн амын тодорхой хэсэг гамшиг, ослын гашуун зовлонд байнга нэрвэгдсээр байна.

Аюулт үзэгдэл, гамшгийн улмаас эд хөрөнгөд учирсан хор уршиг, эвдрэл сүйрэл, аврах, нүүлгэн шилжүүлэх үйл ажиллагаа, зам, эрчим хүчний сүлжээ, барилга байгууламжийг засах, сэргээн босгоход гаргасан зардал, хүн ам, мал, тарималд учирсан хохирол зэргийг нийлүүлэн тооцвол сүүлийн 15 жилийн байдлаар гамшгийн улмаас учирсан нийт хохиролын 45 хувь нь ази, 33

хувь нь Хойд америкт, 12 хувь нь Европ тивд тус тус ноогдож байна.²⁹

Гамшгийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх, гамшгаас дагаж үүсэх нийгмийн сөрөг үзэгдэл болох гэмт хэрэг, эрх зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох асуудлыг улс орон бүхэн өөрийн эдийн засаг, нийгэм, байгаль, цаг уурын өнөөгийн байдал, цаашдын хандлага, үндэсний аюулгүй байдал, хөгжлийн бодлого, стратеги, боломжтойгоо уялдуулан авч үзэх шаардлага чухлаар тавигдаж байна.

Шинжлэх ухаан, техник, технологи эрчимтэй хөгжсөн нь хүн төрөлхтөний амьдрах орчныг танигдахын аргагүй өөрчилсөн боловч үйлдвэрлэл, хотжилт, хот суурин газрын хүн амын нягтралын өсөлт нь техникийн гаралтай гамшиг, осол гарах магадлалыг нэмэгдүүлж байна.

Манай орны хувьд байгалийн гамшиг, ялангуяа гал түймэр, үер, усын аюул, ган, зуд, хүн, малын гоц халдварт өвчин болон үйлдвэр, техникийн осол, аваар гарч хүний амь нас эрсдэх, эрүүл мэнд, эд материалаараа хохирох явдал өсөн нэмэгдсээр байна.

Сүүлийн жилүүдэд монгол оронд ган, зудын давтамж ойртох, цөлжилт нэмэгдэх, хөнөөлт шавьж мэрэгчид олшрох, ойр хээрийн түймэр гарах болон үер усны гэнэтийн аюулаас олон хүний амь эрсдэж, улмаар улс орны нийгэм, эдийн засагт ихээхэн дарамт учруулахын зэрэгцээ энэ нь хүн ам ядууруулах, ажилгүйдлыг нэмэгдүүлэх нэг үндсэн нөхцөл шалтгаан болж байна. Үүний зэрэгцээ сүүлийн үед чанар, стандартын шаардлага хангахгүй барилга, байгууламж баригдах болсонтой холбоотойгоор үйлдвэрлэлийн осол гарах магадлал

²⁹ Г. Даваадорж. Гамшиг ослоос хамгаалах тухай гарын авлага. УБ. 2006. 5 дахь тал

улам өсч байна. Үүнд төр засгаас тавих хяналт сул байгаа, нөгөө талаар хүлээлгэж буй хариуцлага муу байгаатай салшгүй холбоотой юм.

Монгол улсад гамшгаас хамгаалах шинэ эрх зүйн орчин, шинэ тогтолцоонд шилжсэнээр гамшигтай тэмцэх талаар олон талт үйл ажиллагаа явуулах асуудал зүй ёсоор тавигдаж байгаа билээ. Юуны өмнө гамшгийн төрөл, түүний мөн чанарыг сайтар судалж мэдэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, авран сэргээн босгох ажлыг хамгийн богино хугацаанд хохирол багатайгаар хийж гүйцэтгэх асуудал хамгийн чухал юм.³⁰

Дэлхийд хүн амыг олноор нэрвэж, тухайн орны эдийн засагт ихээхэн хохирол учруулдаг 30 гаруй төрлийн байгалийн гамшиг тохиолдож байна. Монгол Улсад хүчтэй цасан болон шороон шуурга, ган, зуд, үер, газар хөдлөлт, цөлжилт болох, ой хээрийн түймэр, хүн, мал амьтаны болон ургамлын гоц халдварт өвчин гарах, хортон мэрэгчид тархах зэрэг 10 гаруй төрлийн байгалийн аюулт үзэгдэл тохиолддог.³¹

Гамшиг гэсэн ойлголт нь өөрөө маш өргөн хүрээг хамарч байдаг учраас маш олон үзэгдэл, үйл явцыг хамааруулан үздэг байна. Байгаль дээр болж буй гамшгууд нь олон янзаар илэрдэг байна.

Дэлхийн олон улс орон гамшиг, түүний учруулах аюулд ихээхэн анхаарлаа хандуулж, урьдчилан сэргийлэх төрөл бүрийн олон талт арга хэмжээг зохион байгуулж байна.

Тухайлбал Гамшгийн аюулыг бууруулах дэлхийн бага хурал 2005

оны I дүгээр сарын 18-22-ны өдрүүдэд Японы Хёого мужийн Кобе хотноо “Гамшгийн аюулыг бууруулах” сэдвээр зохион байгуулагдаж, “Улс орон, орон нутгийн хэмжээнд гамшгийн улмаас хүний амь нас, нийгэм, эдийн засаг, хүрээлэн буй орчинд учрах хохиролыг эрс бууруулах” зорилт тавьж, нэн тэргүүнд хэрэгжүүлэх арга хэмжээнүүдийг тодорхойлсон байна.

Энэхүү дэлхийн бага хурлаас 2005-2015 онд авч хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хүрээнд “Улс үндэстэн, орон нутгийн гамшигтай тэмцэх чадавхийг бий болгох нь” баримт бичгийг баталсан байна. Бага хурал аюулын,³² эмзэг байдал,³³ эрсдлийг бууруулах стратегийн системтэй чиг хандлагыг дэмжих онцгой боломж олгосон байна. Бага хурлаас улс үндэстэн, орон нутгийн гамшигтай тэмцэх чадавхийг дээшлүүлэх шаардлагатайг онцлон тэмдэглэж, хэрэгжүүлэх арга замыг тодорхойлсон.

2008 оны 11 дүгээр сарын 12-14-ний өдрүүдэд Бүгд Найрамдах Индонез Улсын Бали аралд “Гамшгийн аюулыг бууруулах Азийн бага хурал-2008” нэртэйгээр зохион байгуулагджээ. Уг бага хурал “Хёогогийн үйл

³² Аюул- “Хүн амын амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөд хохирол учруулах, нийгэм-эдийн засгийн үйл ажиллагааг тасалдуулах эсвэл хүрээлэн буй орчинг доройтуулах ноцтой үйл явдал. үзэгдэл эсвэл хүний үйл ажиллагаа юм. Аюулд ирээдүйд гамшиг учруулах нуугдмал нөхцөл байдал хамрагдаж болох бөгөөд янз бүрийн гаралтай: байгалийн (геологийн, ус, цаг уурын, биологийн) эсвэл хүний үйл ажиллагаанаас үүссэн (хүрээлэн буй орчны доройтол, технологийн аюул) байж болно.” гэж тодорхойлогддог. НҮБ, Гамшгийн аюулыг бууруулах олон улсын стратеги. Женев 2004 он

³³ Эмзэг байдал- “Олон нийтийн аюулын нөлөөлөлд өртөх байдлыг ихэсгэх эд материалын, нийгэм-эдийн засгийн, хүрээлэн буй орчны хүчин зүйлүүдээр эсвэл үйл ажиллагаагаар тодорхойлогдох нөхцөл байдал” гэж тодорхойлогддог. НҮБ/Гамшгийн аюулыг бууруулах олон улсын стратеги. Женев 2004 он.

³⁰ Г. Даваадорж, С.Цогтбаатар “Гамшиг, ослын шалтгааныг шинжлэн судлахуй”. УБ. 2007. 6 дахь тал

³¹ “Гамшгийн менежмент” эрдэм шинжилгээний бага хурлын эмхэтгэл. №3/8. УБ. 2009. 95 дахь тал

ажиллагааны хүрээний хэрэгжилтэнд дүгнэлт өгөх, Ази тивийн гамшгийн аюулыг бууруулахад тохиолдож байгаа хүндрэл бэрхшээлийг тодорхойлох зорилгыг агуулсан байна.

Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн 4.1.2-т “Гамшиг гэж аюулт үзэгдэл, техникийн холбогдолтой осол, алан хядах ажиллагаа, дэлбэрэлтийн улмаас олон хүний эрүүл мэнд, амь нас хохирох, мал, амьтан олноор хорогдох, эд хөрөнгө, хүрээлэн байгаа орчинд улс, орон нутгийн дотоод нөөц боломжоос давсан хохирол учрахыг”³⁴ хэмээн тодорхойлсон байна.

Манай улсад алан хядах ажиллагаа, дэлбэрэлт, хилийн мөргөлдөөн, дайн бүхий байдлаас бусад бүхий л гамшгийн хэлбэрүүд тохиолдож байна. Хамгийн их тохиолддог хэлбэр нь үер усны аюул, гал түймэр, үйлдвэрийн осол аваар, хүн, малын гоц халдварт өвчин зэрэг нь хамгийн их тохиолддог байна.

Тэгвэл гамшиг тохиолдсон үед төрийн байгууллагуудын хамтын ажиллагааны гол эрх зүйн үндэс нь Гамшгаас хамгаалах тухай хууль болон тусгай чиг үүргийн байгууллагуудын хооронд байгуулсан харилцан хамтын ажиллагааны гэрээ, үйл ажиллагааг зохицуулсан журам болно.

Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд “Гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааны үндсэн зарчим”³⁵-ыг тодорхойлсон байна. Өөрөөр хэлбэл гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагаанд дараахь үндсэн зарчмыг удирдлага болгоно гэсэн байна. Үүнд:

1. Гамшгийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх, аврах, хор уршгийг арилгах, хойшлуулшгүй сэргээн босгох үйл ажиллагааг цаг хугацаанд нь явуулах;

2. Гамшгаас хамгаалах арга хэмжээг төлөвлөх, хэрэгжүүлэхдээ хүн ам, үйлдвэрлэлийн нягтрал, байршил, байгаль, цаг уурын нөхцөл, үйлдвэрлэл, технологийн онцлог, гамшгийн бодит аюулын хэр хэмжээг харгалзан үзэх;

3. Гамшгаас хамгаалах бэлэн байдлыг хангах арга хэмжээг иж бүрнээр хэрэгжүүлэх;

4. Гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааг өмчийн төрөл, хэлбэрийг үл харгалзан зохион байгуулах;

5. Төрийн болон төрийн бус байгууллага, иргэдийн хүч оролцоог уялдуулан зохицуулах;

Гамшгийн аюул тохиолдсон үед төрийн байгууллагуудын хамтын ажиллагааны идэвхитэй, үр дүнтэй арга хэмжээнээс хамаарч, учрах хор аюулын хэмжээ хамаарна.

Өөрөөр хэлбэл хамтран ажиллах төрийн байгууллагуудын ажил үүргийн хуваарь нь тодорхой бус байдал нь эмх замбараагүй байдлыг үүсгэж, харилцан бие биенээ ойлгосон, дэмжсэн үйл ажиллагаа алдагдах байдал илэрч, гамшгаас дутахгүй хор аюул үүсч болох учраас үйл ажиллагааны төлөвлөлтийн асуудлыг нарийн нухацтай авч үзэх ёстой.

Түүнээс гадна зарлан мэдээллийн тогтолцоо ихээхэн чухал үүрэгтэй гэдгийг сайтар анхаарах шаардлагатай. Гамшгийн үед ажиллах төрийн байгууллагууд томоохон гамшгийн үед телефон, телекс, харилцаа, холбооны хэрэгслүүд ажилгүй болж болно гэдгийг анхаарч, нөөц хувилбарыг бэлтгэх хэрэгтэй.

Энэ таамаглалынхаа дагуу зарлан мэдээллийн системийг төлөвлөх хэрэгтэй. Хэрэв цахилгааны шугам болон хүлээн авах станцууд гэмтвэл гэмтвэл холбооны ямар тоног төхөөрөмж шаардлагатай болох ба тогтвортой байх вэ гэдгийг анхаарах хэрэгтэй.

³⁴ “Төрийн мэдээлэл”. УБ. 1992. №1

³⁵ Гамшгаас хамгаалах хууль тогтоомжийн эмхтгэл. УБ. 2008. 127дахь тал

Гамшгийн бэлэн байдлын төлөвлөгөөнд цагдаа, цэрэг, цагдаа болон засгийн газрын сүлжээний дундаас алиг нь сонгож, холбооны системийг нь ашиглах боломжтой талаар тусгах хэрэгтэй.³⁶

Яг өнөөдрийн байдлаар төрийн байгууллагууд гамшгийн үед холбооны нэг торонд холбогдож ажиллаж байгаа боловч, тэдний ашиглаж, хэрэглэж байгаа холбоо, мэдээллийн хэрэгсэл нь өөр өөр улсад үйлдвэрлэгдсэн, харилцан адилгүй хүчин чадалтай, найдвартай байдал нь тодорхой бус байгаа нь тэдний хамтын ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй юм.

Засгийн газрын 2011 оны 11 дүгээр сарын 30-ны өдөр 339 дүгээр тогтоолоор “Гамшгийн аюулын тухай зарлан мэдээллийн дохио дамжуулах журам”-ыг батлан хэрэгжүүлж эхлээд байна.

Энэхүү журмаар хот сууринд газар хөдлөлт болох зэрэг байгалийн онц аюултай үзэгдэл болсон нөхцөлд хүн амыг аюулгүй газар руу нүүлгэн шилжүүлэх асуудлыг шийдвэрлэх, нөгөө талаараа хөдөө, орон нутагт ган, зуд зэрэг байгалийн онц аюултай үзэгдэл болж гамшгийн хэмжээнд хүрсэн нөхцөлд хүн, малыг аюулгүй бүс рүү нүүлгэн шилжүүлэх ажиллагааг энэхүү журмаар нарийвчлан зааж өгсөн боловч энэ журмыг хэрхэн ямар байдлаар төрийн байгууллагууд хамтран оролцох талаар хийсэн сургалт, сурталчилгаа бага байна.

Түүнчлэн хүн амд учирч болзошгүй гамшгийн аюулын тухай дохио сэрэмжлүүлэх мэдээллийг төвлөрсөн зарлан мэдээллийн хэрэгсэл, тусгай хэрэглээний холбоо, орон нутгийн болон олон нийтийн радио, телевиз, мэдээлэл, харилцаа холбооны бүх төрлийн (үүрэн телефоны холбооны сүлжээ, цахим мэдээллийн сүлжээ ч энд багтана) хэрэгсэл ашиглан нэн даруй хүргэж байх юм.

Ингэхдээ гамшгийн аюулын тухай дохио, сэрэмжлүүлэх мэдээлэл гэсэн хоёр ангилалтай байхаар журамд тусгасан байна.

Аюулт үзэгдэл, техникийн холбогдолтой осол, алан хядах ажиллагаа, дэлбэрэлтийн улмаас үүссэн гамшгийн хохирлыг бууруулж, хүний амь нас, эрүүл мэнд, мал, амьтан, хүрээлэн байгаа орчин, эд хөрөнгийг хамгаалах зорилгоор бий болсон нөхцөл байдлыг зарлан мэдээллийн хэрэгсэлээр богино хугацаанд оновчтой хэлбэрээр мэдээлэх явдал юм.

Харин сэрэмжлүүлэх мэдээлэл гэдэгт мэргэжлийн байгууллагын дүгнэлт, мэдээллийн үндсэн дээр болзошгүй эрсдэлээс сэргийлэх зорилгоор урьдчилан мэдээлэхийг хэлж буй. Ингэхдээ зарлан мэдээллийг бүх нийтийн болон хэсэгчилсэн гэж ангилсан байна.

Түүнчлэн “Гамшгийн үед хүч хэрэгсэл дайчлан гаргах журам”, “Гамшгийн үед нүүлгэн шилжүүлэх журам”-ыг баталсан байна.

Энэ журам гарснаар тухайн газар нутагт техникийн холбогдолтой осол, газар хөдлөлт, дэлбэрэлт, цацраг идэвхт бодис болон химийн хорт бодис алдагдсанаас хүн ам, мал, амьтан амьдрах орчингүй болсон үед гамшгаас хамгаалах дайчилгаа зарлах, мөн хүн ам, мал, амьтны болон олон улсын хөл хориот халдварт өвчин үүссэн, голомтын зэргэлдээ орших суурин газрын хүн ам, мал, амьтныг урьдчилан сэргийлэх зайлшгүй арга хэмжээ авах үед, үер буусан болон үер, усны аюулаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах нөхцөл байдал үүсэхэд дайчилгаа зарлахаар зохицуулж өгчээ

Түүнчлэн ой, хээрийн болон объектын түймэр гарч байгаль экологи, хот, суурин газрын хүн ам, эд хөрөнгө, барилга байгууламжид аюул учирсан болон бусад тохиолдолд дайчилгаа зарлахаар журамд тусгасан байна.

Энэхүү журмаар гамшгаас хамгаалах дайчилгаанд гамшгаас хамгаалах чиг үүрэг бүхий албад, аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэд.

³⁶ О. Үржин. Гамшгийн менежмент. Дэд дэвтэр. УБ. 2004. 59 дэх тал

мэргэжлийн анги болон сайн дурынхан хамрагдах юм.

Өөрөөр хэлбэл, шат шатны Засаг дарга нар тухайн нутаг дэвсгэртээ дайчилгаа зарлах бөгөөд үүнд мэргэжлийн байгууллагаас гадна цэргийн алба дүйцүүлэн хааж байгаа иргэд, хөдөлмөр эрхлээгүй иргэд, тэдгээрийн техник хэрэгсэл ч хамрагдана.

Түүнчлэн зэвсэгт хүчин, дотоодын цэрэг зэрэг тусгайлсан чиг үүрэгтэй байгууллагын хүч, хэрэгслийг татан оролцуулах болбол хуулийн дагуу Засгийн газар, Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Зэвсэгт хүчний ерөнхий командлагчид санал тавьж шийдвэрлүүлж байх зэргийг журамд тусгасан байна.

Мөн гамшгийн голомтоос болон учирч болзошгүй гамшгийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хүн ам, мал, амьтан, эд хөрөнгийг зохион байгуулалттайгаар аюулгүй орчинд шилжүүлэн байрлуулахыг тусгасан "Гамшгийн үед нүүлгэн шилжүүлэх журам"-ыг баталсан нь төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааг зохицуулсан чухал заалтуудын нэг болсон гэж үзэж болно.

Нөгөө талаараа гамшгийн зарлан мэдээлэлд иргэд, олон нийт итгэх итгэл бага байгаа нь хамгийн их сэтгэл түгшээсэн асуудлын нэг юм.

Энэ нь зарлан мэдээллийг буруу ойлгох, эсвэл өөр нэг худлаа түгшүүрт дургүйцсэн байдал нөлөөлдөг бөгөөд зарлан мэдээллийг ойлгож, хүлээн авах олон нийтийн сэтгэлгээг өөрчлөх, нөгөө талаараа гамшгийн тухай зарлан мэдээллийг иргэдийн хүлээн авч, хариу арга хэмжээ авах, үйл ажиллагааны дадлыг суулгаж өгөхтэй холбоотой сургалтыг тогтмол явуулж байх нь өнөө цаг үед чухал шаардлагатай ажлуудын нэг болоод байна.

ажлын магистр

О.ПҮРЭВСҮРЭН

Хууль сахиулахын их сургуулийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн сургуулийн Эрүүгийн ял эдлүүлэх эрх зүйн тэнхимийн багш, ахлах дэслэгч, нийгмийн

ХОРИХ АНГИ, ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ АЛБАНЫ НИЙГМИЙН АЖИЛТНЫ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь 1921 оны 7 дугаар сарын 10-ны өдрөөс Ардын түр засгийн газрын шийдвэрээр “Гяндан салаа” нэртэйгээр байгуулагдсан байдаг. Тэр цаг үеэс өнөөдрийг хүртэлх хугацаанд хорих ял шийтгэгдсэн хоригдогсдын хорих орчин нөхцөл, хөдөлмөр эрхлэлт, төрөлжүүлсэн сургалттай холбогдсон үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж ирсэн түүхтэй. Хорих байгууллагад ажиллаж байсан үе үеийн нийгмийн ажилтан нар нь нийгмийн хөгжлийн тогтолцооны явцад өөр өөрийн үндсэн чиглэл, үйл ажиллагаа нь тодорхой нэр томъёог ашиглаж ирсэн байна. Тухайлвал 1997 он хүртэлх хугацаанд “Улс төр, хүмүүжлийн хэлтэс” нэр, зохион байгуулалттайгаар хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албадуудад “Сурган хүмүүжүүлэгч” ажиллаж тухайн үед хоригдогч, ялтны хөдөлмөр зохион байгуулалтанд анхаарч улсын чанартай ажилд татан оролцуулж ирсэн байна.

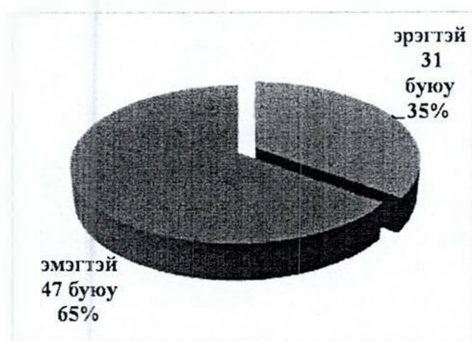
1997-2003 оноос эрх зүйн харилцааг нь өөрчилж, тэдний ажиллах орчныг чөлөөт амьдралд аль болохоор ойртуулан, иргэншүүлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах зорилго, чиглэлтэй “Ахуй дэглэмийн байцаагч” нар ажиллаж байсан ба 2003 оноос эхлэн хорих байгууллагад нийгмийн ажил гэсэн

нэр томъёо орж ирэн анги албанд нийгмийн ажилтан ажиллаж хоригдогсдыг нийгэмшүүлэх, тулгарсан бэрхшээлийг даван туулахад нь туслах чиг үүрэг, зорилго дэвшүүлэн ажиллаж өнөөг хүртэл ажилласан.

Энэхүү илтгэлийг бичих болсон үндсэн зорилго чиглэл маань одоогийн хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албанд ажиллаж байгаа нийгмийн ажилтан нарт тулгамдаж буй асуудлыг анкетийн болон бичиг баримтанд дүн шинжилгээ хийх аргаар тодорхойлон цаашид хэрэгжүүлэх ажлын талаар өөрийн санал, зөвлөмжийг гаргахыг зорьлоо.

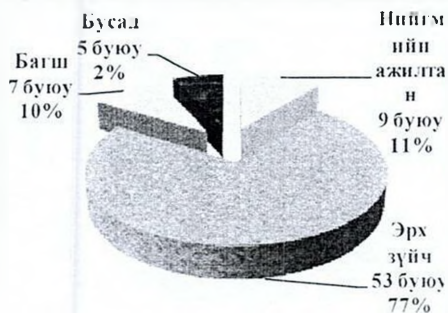
Өнөөдөр хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албаны нийгмийн ажилтны мэргэжлийн удирдлага зохион байгуулалтаар хангах чиг үүрэг бүхий ШШГЕГ-ын харьяа Тогтоол гүйцэтгэх газрын Нийгэм, сэтгэл зүйн хэлтэс ажиллаж доорхи чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг. Үүнд:

- Хорих анги, албадын нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч нарыг мэргэжлийн удирдлагаар хангах, шалган зааварчлах ажлыг зохион байгуулах
- Нийгэмшүүлэх ажлын хүрээнд гарсан хууль тогтоомж тушаал, шийдвэрийн хэрэгжилт, гүйцэтгэлд хяналт тавьж ажиллах,
- Хорих ангийн нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйчдийг мэргэшүүлэх, ур чадварийг нь дээшлүүлэх, чадавхижуулах ажлыг удирдан зохион байгуулах,

- Хорих байгууллагын нийгэмшүүлэх ажлын чиглэлээр эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлыг зохион байгуулах, олон нийтэд сурталчлах,
- Хорих байгууллагын эмнэлэгийн ажилтныг мэргэшүүлэх, ур чадварийг дээшлүүлэх, хоригдогчдыг эрүүлжүүлэхэд хяналт, дүн шинжилгээ хийх.
- Хоригдогсдыг нийгэмшүүлэх чиглэлээр төрийн болон төрийн бус байгууллагатай хамтран ажиллах зэрэг ажлыг зохион байгуулж байна.

Өнөөгийн байдлаар хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албанд нийт 75 нийгмийн ажилтан ажиллаж байгаа эдгээрийг мэргэжлээр авч үзвэл 53 нь буюу 77 хувь эрх зүйч мэргэжилтэй, харин нийгмийн ажлын үндсэн мэргэжилтэй, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэх

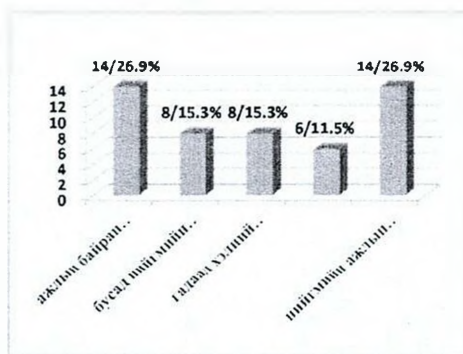

ажилтан 9 буюу 11 хувь нь эзэлж байгаа нь цаашид хорих байгууллагад ажиллаж байгаа нийгмийн ажилтныг мэргэжлийн боловсон хүчнийг бүрдүүлэх, одоогийн ажиллаж байгаа нийгмийн ажилтнуудыг

мэргэшүүлэх асуудал чухлаар тавигдаж байна.

Анкетийн аргаар авсан судалгаанд нийт хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албан ажиллаж байгаа 52 нийгмийн ажилтан хамрагдсан.

Тус судалгаанаас 2 асуулгын онцлон авч дүн шинжилгээ хийхэд "Нийгмийн ажилтны үйл ажиллагаанд сөрөг байдлаар нөлөөлж байгаа бэрхшээлтэй асуудал юу байна вэ?" гэсэн асуултанд хариулт өгсөн байдлаас авч үзвэл: Тухайн бэрхшээлтэй гэж үзсэн асуудлын 70 гаруй хувь хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албаны дотоод нөөц боломжын хүрээнд шийдвэрлэх бүрэн боломжтой байгааг асуудлууд байгааг харуулж байна.

Хорих анги анги, шийдвэр гүйцэтгэх албан ажиллаж байгаа нэг нийгмийн ажилтанд ногдох хоригдогчын тоо маш өндөр байгаа гэсэн хариултыг 9 нийгмийн ажилтан буюу 17.8 хувь үзсэн байна. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайдын 2008 оны 205/94 дугаар хамтарсан тушаалын нэг дүгээр хавсралтын № 1-т "ШШГЕГ-ын албан хаагчдын ажлын ачаалалын жишиг норматив"-ын төвлөрсөн хорих ангид 200-250 хоригдолд нэг нийгмийн ажилтан ажиллахаар заасан байна, тэгвэл олон улсын жишиг нормативаас үзэхэд Герман улсад нэг нийгмийн ажилтанд 70-80, Швейцарьт 60-80, Оросын Холбооны Улсад нэг нийгмийн ажилтанд дэглэмээс

шалтгаалан хоригдогчын тоо 60-70 байхаар тогтоосон байна.

Иймээс хорих анги шийдвэр гүйцэтгэх албанд ажиллаж байгаа нийгмийн ажилтны ажлын ачаалал өндөр байгаа төдийгүй, ажлын үр дүнгийн үзүүлэлтэнд шууд нөлөөлж байна гэж үзэж байна.

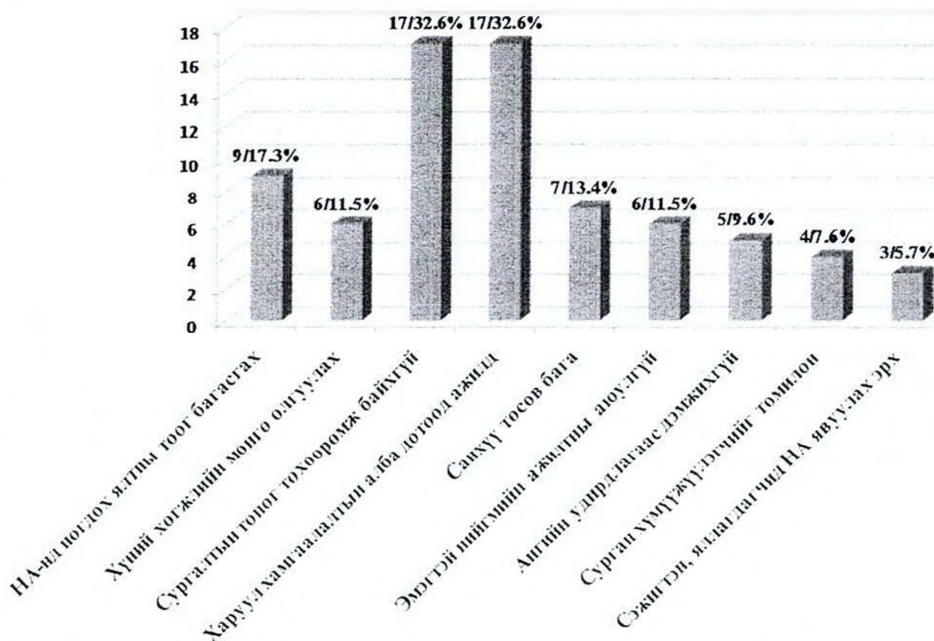
Нийгмийн ажилтан та ямар төрлийн сургалтанд хамрагдах хүсэлтэй вэ? гэсэн асуултанд доорхи хариултыг өгсөн байна.

Дээрх хариултаас үзэхэд өмнө нийгмийн ажилтны дунд анх 2006 онд ШУТИС-иас мэргэшүүлэх сургалт, үүний дараа 2011 онд 9 өдрийн сургалт, 2012 онд 2 өдрийн сургалтыг тус тус зохион байгуулж байсан ба дараагийн сургалтыг ажлын байран дээр болон нийгмийн ажлын чиглэлээр практик дадлагын сургалтанд хамруулах нь зохих үр дүнтэй гэж үзсэн байна.

Цаашид хорих байгууллагын нийгмийн ажлын чиглэлээр баримтлах бодлого чиглэл, хийх ажлын талаар бичнэ үү? гэсэн нээлттэй асуултанд доорхи саналуудыг гаргасан байна. Үүнд:

- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай МУ-ын хуульд ял эдлэх дэглэм буулгахад гэм хорын төлбөрийн хэмжээг зааж өгөөгүй байгааг хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусган оруулах.
- Хорих ангийн нийгмийн ажилтныг бүсчилсэн хэлбэрээр баг болгож хорих ангиудаар тодорхой хугацаанд, давтамжтайгаар хамтарсан судалгааны болон туршлага солилцох, нийгмийн ажлын практикаас суралцах ажлыг тасралгүйгээр зохион байгуулах
- Цагдан хоригдогсод нийгмийн ажлын үйлчилгээ үзүүлэх эрх зүйн орчин бүрдүүлэх зорилгоор цагдан хоригдогсод зориулсан нийгмийн

Нийгмийн ажилтны үйл ажиллагаанд сөрөг байдалаар нөлөөлж байгаа бэрхшээлтэй асуудал

ажилтны зааврыг боловсруулан, журмын биелэлтийг хангаж ажиллуулах.

- Хорих байгууллагын нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааг үр дүнтэй зохион байгуулах, ялтан, хоригдогчдод нөлөөллийн арга хэмжээг зохион байгуулахад харуул хамгаалалтын албанаас хараат биш байдлаар зохион байгуулахад эрх зүйг орчинг бүрдүүлэх.
- Хорих байгууллагын нийгмийн ажлын талаарх мэдлэг, мэдээлэл, сургалт зохион байгуулах ажлыг хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албаны албан хаагчдын дунд зохион байгуулахаар төлөвлөн хичээл, сургалтын хөтөлбөрт оруулах.
- Хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албаны нийгмийн ажилтнуудын дунд спорт, урлаг, ур чадварын нөхөрсөг тэмцээнүүдийг гэрээт сургууль болон төрийн бус байгууллагуудын оролцоотойгоор уламжлал болгон зохион байгуулж байх.
- Хорих байгууллагын нийгмийн ажлын чиглэлээр мэргэжлийн ном, гарын авлага бэлтгэх ажлыг сайжруулах.
- Хоригдогсдод үзүүлэх нийгмийн ажлын үйлчилгээг төрөл, дэглэм, ангийн байршил, хөдөлмөр эрхлэлтийг харгалзан үзэж ялгамжтай байдлаар зохион байгуулах.
- Хоригдогсдыг нийгэмшүүлэхэд төрийн болон төрийн бус байгууллага, олон улсын байгууллагуудын оролцоог нэмэгдүүлэх, хамтын ажиллагаагаа өргөжүүлэх хамтарсан төсөлт хөтөлбөр хэрэгжүүлэхэд удирдах ажилтны зүгээс онцгойлон анхаарч ажиллах зэрэг саналыг тус тус гаргасан байна.

Түүнчлэн дээрхи арга хэмжээнүүдтэй уялдуулан нийгмийн ажлын үйлчилгээг хүртээмжтэй, үр дүнтэй болгох зорилгоор дараахи санал,

зөвлөмжийг судлаачын дүгээс дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Нийгмийн ажлын мэргэжлийн албыг бий болгон нэг нийгмийн ажилтанд оногдох хоригдогсдын тоог олон улсын жишиг нормативт хүргэх;
2. Хорих анги болон баривчлах, цагдан хорих байранд хоригдогсдыг зүйл анги, хэргийн төрөл, хувийн онцлог, хэрэгцээнд нь тулгуурлан нийгмийн ажлын үйлчилгээг үзүүлэх;
3. Хорих ангийн дарга, дэд дарга, даргын зөвлөлийн оролцоотойгоор хоригдогсдын дунд ярилцлага, уулзалтыг тогтмол зохион байгуулж, нийгмийн ажлын үйлчилгээнд зориулсан төсвийг тусгайлан гаргах;
4. Хоригдогсдыг нийгэмшүүлэх ажилд харуул хамгаалалтын ажилтныг татан оролцуулах, мэргэжлийн удирдлага зохион байгуулалтаар хангаж ажиллах;
5. Судлаач, эрдэмтэн багш, нийгмийн ажилтны арга зүйн баг бүрдүүлэн хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албанд ажлын байран дээрх сургалт, арга зүйн дадлага ажлыг тасралтгүйгээр зохион байгуулах зэрэг санал дүгнэлтийг оруулж байна.

Хоригдогсдыг нийгэмшүүлэх ажил зөвхөн ганц нийгмийн ажилтны үйл ажиллагаагаар хэмжих биш баг, хамт олны дэмжлэг тусалцаатайгаар явагддаг учир тус анги, албаны ажилтан, албан хаагчдыг татан оролцуулах зайлшгүй шаардлагатай байна.

Аливаа нэг ажлын эцсийн үр дүн нь хорих анги, албад нэгжийн хамтын ажиллагаа, тухайн ажилтны мэргэжлийн ур чадвар, зорилгоо зөв тодорхойлсон эсэх, төлөвлөлтийг хэрхэн үр дүнтэй хийсэн, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнүүдийг цогц байдлаар амжилттай хэрэгжүүлэхээс шууд хамааралтай учир дээрхи санал зөвлөмж нь хоригдогсдыг нийгэмшүүлэх ажилд бага ч болов дөхөм болох байх гэдэгт итгэлтэй байна.

СЭНГЭЦОХИОГИЙН БЯМБАА

Хуул сахиулахын их
сургуулийн Цагдаагийн
сургуулийн Цагдаагийн
эрх зүйн тэнхимийн дэд
профессор, цагдаагийн
хурандаа

МЭРГЭЖЛИЙН ЁС ЗҮЙ /Professional ethics/

Барилгын бэхлэгээний төмөр толгой дээрээс нь унаж, нэг гараа чүд өргөж, бусдаас тусламж хүсэх энэ хүүг олон хүн хурээлэн зогсоно. Тэд ман их бухимдсан байна. Наад хүн чинь үхлээ ш дээ аваад яваач ээ...гэх тэдний бухимдлыг Осол болсноос хойш 20 гаруй мин болж ирсэн түргэн тусламжийн эмчийн "манай харъяаных биш ээ" гэсэн үг тэдний бухимдлыг улам их хургэлээ. Эмчийн ёс зүй, төрийн хуулийг чандлан сахиж, Эрдэнэт хүний амь нас, эрүүл мэндийн төлөө эрдэм чадал, энэрэх сэтгэлээ харамгүй зориулахаа тангарагласан эмч хүний амнаас ийм үг гарлаа гэж үү...

Эртний энэтхэгт эмч хүнд "эрүүл чийрэг, нямбай, даруу, тэвчээртэй, тайрсан сахалтай, хумсаа авсан, үнэртэн шингээсэн, цагаан хувцастай байх ёстой. Түүний үг хэл намуун өвчтөнийг дэмжсэн өнгө аястай байх ёстой, өрөвчхөн ариун сэтгэлтэй, тогтуун тайван зан араншинтай, сайныг бүтээх байнгын эрмэлзлэлтэй байх ёстой.¹⁶ Хэдийгээр эрт үе биш ч эдүгээ үед ч Эмнэлгийн мэргэжилтэн эмчлүүлэгчдэд чин сэтгэлээсээ хандаж, тэдний сайн сайхны төлөө өөрөөсөө хамаарах бүхнийг хийх үүрэгтэй байдаг. /Эрүүл мэндийн сайдын 2002 оны 172 тоот тушаалын гуравдугаар хавсралт Эмнэлгийн мэргэжилтэн үйлчлүүлэгчтэй харьцах горим./

Гэвч сүүлийн үед эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэнтэй холбоотой албан үүрэгтэй хайнга хандаснаас мэргэжлийн алдаа гаргах, өвчтөн болон тэдний ар гэрийнхнээс шан харамж авдаг зэрэг ёс суртахуунгүй үйлдэл энэ салбарт оршсоор байгаа нь иргэдийг эрүүл мэндийн салбарт итгэх итгэлгүй болж, цаашилбал гадны өндөр хөгжилтэй улс оронд их хэмжээний зардал гаргаж эмчлүүлэх хандлага нэмэгдэж байна. Энэ нь салбарын хөгжилд төдийгүй улс орны хөгжилд сөрөгөөр нөлөөлж байна.

Иймээс бид ёс суртахууныг объектоо болгон судалдаг ёс зүйн шинжлэх ухаан. Цаашилбал мэргэжлийн ёс зүйн асуудлыг анхаарч судлах шаардлагатай байна.

Ёс зүй гэж юу бэ? What is Ethics

Ёс зүй гэдэг нь ёс суртахууныг судалдаг шинжлэх ухаан. Харин ёс суртахуун гэдэг нь хүний зан суртахуун буюу зан үйл гэж ойлгож болно. Зан үйлийг хүн төрлөхтөн урт удаан хугацааны туршид ямарч албадлагагүйгээр өөрсдөө тогтоож, түүгээрээ нийгмийн харилцааг журамлан зохицуулж ирсэн байдаг.

Иймдээ ч зарим тохиолдолд ёс зүйн нь төрөөс тогтоосон эрхзүйн хэм хэмжээнээс илүүтэйгээр хүчтэй байж чаддаг.

Ёс зүй ёс суртахууны хэм хэмжээгээр илэрдэг. Эрхзүй хэм хэмжээ хуулиар илэрдэг. Ёс зүй, эрх зүй хоёр нь урвуу хамааралтай ойлголт. Нийгэмд ёс суртахууны үүрэг, ач холбогдол багасах тусам хуулийн үүрэг нэмэгддэг, нийгэмд ёс суртахуун ноёлох хэрээр хуулийн үүрэг ач холбогдол багасдаг гэдэг ойлголт харьцангуй боловч бас бүрэн үгүйсгэх аргагүй юм.¹⁷

Ёс суртахууны хэмхэмжээг хүн төрөлхтөн нийтээр дагаж мөрдөх ёстойгоос гадна тодорхой албан тушаал, ажил мэргэжлийн хүмүүсийн хувьд эрхэлж

¹⁶ Ц.Батбаяр "Ёс зүйн сурах бичиг" УБ -2007он 132-р тал

¹⁷ Х. Оюунбаатар "Цагдаагийн албан хаагчийн ёс зүй" илтгэл "Мэргэжлийн ба хэрэглээний ёс зүй" УБ 2007он 374-р тал

байгаа ажил үүргийн онцлогоос хамаарч ёс суртахууны тусгай хэм хэмжээг баримтлах шаардлагагүй. Үүнээс үүдэн албан хаагчийн ёс зүй, мэргэжлийн ёс зүй ойлголт бий болсон.

Мэргэжлийн ёс зүй гэж юу бэ? /What are professional ethics?/

Эрт үеэс эдүгээ хүртэл дэлхий дахинд эмчийн ёс зүйн түүхэн хөгжилд тодорхой үүрэг роль гүйцэтгэсээр ирсэн баримт бичиг бол эртний Грекийн А.Гипократын /МЭӨ 470-377/ тангараг юм. Уг тангараг дахь “Эхлээд бүү хор хүргэ” гэсэн үзэл санаа нь эмч нарын тангарагийн үзэлд нэвт шингэсэнбөгөөд түүний сургаалууд нь “Мэргэжлийн ёс зүй”-нүндсийгтавьсан байна. Мэргэжлийн ёсзүй нь мэргэжлийн үйл ажиллагааны өвөрмөц онцлог, шинэ, шинэ мэргэжил бий болж, хөгжих болсонтой холбоотойгоор үүсэн бий болжээ.

Салбар салбарын эрдэмтэн судлаачид мэргэжлийн ёс зүйг өөр өөрийнхөөрөө тодорхойлдог.

Мэргэжлийн ёс зүй бол хүн ёсны үүднээс заавал сахин мөрдөх шаардлагатай, бараг хууль ёсны гэж хэлж болох дүрэм журмын нийлбэр юм.¹⁸

Мэргэжлийн ёс зүй гэдэг нь хүн ёсны ерөнхий зарчмуудыг тухайн ажил, мэргэжлийн үйл ажиллагааны нөхцөлд тохируулан тодосгож нарийвчлан мөрдөн хэрэгжүүлэх явдал юм. Өөрөөр хэлбэл мэргэжлийн ёс суртахууны тодорхой илэрлүүдийг судалдаг салбар шинжлэх ухааныг мэргэжлийн ёс зүй гэнэ.¹⁹

Мэргэжлийн онцлогтой уялдан илрэх ёс зүйн өвөрмөц хэм хэмжээ, шаардлага, үүрэг хариуцлагыг мэргэжлийн ёс зүй гэдэг.²⁰

Хууль зүйн сайд Х.Тэмүүжин Албан болон мэргэжлийн ёс зүй гэж бусдын нэрийн өмнөөс, тэдний эрх ашгийг хангах үйл ажиллагаа явуулахаар эрх/эрх мэдэл/

олж авсан этгээд эрх олгосон бүтцийн сонирхлыг өөрийн болон бусад хөндлөнгийн сонирхлын дээгүүр тавьж, зан суртлаа албаны /мэргэжлийн/ үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгохыг ойлгоно.

Доктор М.Золзаяа Мэргэжлийн ёс зүй гэдэг нь мэргэжлийн онцлогоор нөхцөлдсөн ёс суртахууны хэм хэмжээ зарчмууд ба биеэ авч явах байдлыг илэрхийлж байна.

Доктор Д.Тунгалаг Мэргэжлийн зан суртахуун нь хүн ёсны ерөнхий зарчмуудыг тухайн мэргэжлийн үйл ажиллагааны нөхцөлд тохируулан тодосгож хэрэглэх бөгөөд мэргэжлийн ёс суртахууны тодорхой илэрлүүдийг судалдаг салбар шинжлэх ухаан гэж тодорхойлжээ.

Мэргэжлийн ёс суртахууны ойлголтууд

Ёс зүйн түгээмэл ойлголт, зарчим хэм хэмжээ нь ямарч мэргэжлийн ёс суртахууны тулгуур ойлголт болдог. Өөрөөр хэлбэл ёс суртахууны нийтлэг хэм хэмжээ нь аль ч мэргэжилд зайлшгүй баримтлах шаардлага болдог.²¹ Тухайлбал үүрэг хариуцлага, үнэнч шударга байдал, нэр төр, нинжин сэтгэл гм.

1. Мэргэжлийн үүрэг. /Professional role/ Энэ нь тухайн ажил мэргэжлийг гүйцэтгэж байгаа ажилтны ажлын онцлогийг илтгэн харуулах мэргэжлийн ёс суртахууны чухал ойлголт юм. Үүнд ажил үүргээ бүрэн ухамсарлаж, түүндээ хариуцлагатай хандах, мэргэжлийн онцлогтой холбоотой тавигдах шаардлагыг биелүүлэх, зохих шугам, байх ёстой байр сууриныхаа эзэн нь байх;

2. Мэргэжлийн хариуцлага. /Professional responsibility/

Тухайн мэргэжлийн хүн өөрийн санаатай ч бай санамсаргүй ч бай хэлсэн зүйл, хийсэн үйлдэл, гаргасан шийдвэр чинь бусдыг ямар нэг байдлаар хохироосон бол үүнийхээ төлөө нийгмийн өмнө хүлээх хариуцлага. Албан тушаал зэр дэв дээшлэх тусам гаргасан шийдвэрийнхээ төлөө хүлээх

¹⁸Ц. Батбаяр “Ёс зүйн сурах бичиг” УБ -2007он 132-р тал

¹⁹Ш. Дуламсүрэн “Хуульчийн мэргэжлийн ёс зүй” УБ 2007он 79-р тал

²⁰Х. Дамдинсүрэн “Анагаах ухааны ёс зүй” илтгэлээс “Мэргэжлийн ба хэрэглээний ёс зүй” УБ 2007он 170-р тал.

²¹Д.Тунгалаг “Мэргэжлийн ба хэрэглээний ёс зүй” УБ 2007он 9 дэхь тал

нийгмийн хариуцлага нь улам нэмэгдэж байдаг.

3.Мэргэжлийн нэр хүнд./Professional reputation/Тухайн мэргэжлийг төлөөлж буй хүмүүсийн үйл ажиллагаа, ёс суртахууны соёлд нийгмээс өгч байгаа үнэлгээ юм. Мэргэжилтэн иргэний болон албаны эрх үүрэг, нийгмийн үнэлэмжээ ухамсарласны үр дүнд мэргэжлийн нэр хүндээ сахин хамгаална.

4.Мэргэжлийн үнэ цэнэ./Professional value/ Мэргэжлийн ач холбогдлыг ухамсарлан ойлгох нь янз бүрийн мэргэжлийн хүмүүсийн мэргэжлийн үнэ цэнийг нийгмийн зүгээс хэмжих, тухайн мэргэжилтэн өөрийнхөө үйл ажиллагаагаа үнэлэх үндэс болдог. Товчхондоо бол мэргэжлийн үнэ цэнэ нь мэргэжил, мэргэжилтэнд нийгмээс өгөх үнэлгээ, мэргэжилтний өөрийнх нь үнэлэмж юм.

Мэргэжлийн ёс зүй нь мэргэжил, хариуцсан ажилдаа үнэнч байх, ажил үүргээ чанартай гүйцэтгэх, хувийн эрх ашгийг огоорох, мэргэжлийнхээ нэр хүндийг хамгаалах, нийгмийн өмнө хүлээсэн хариуцлага гүнээ ухамсарлах, үүргээ чанд биелүүлэх журмын тогтолцоо юм.

Мэргэжлийн ёс суртахууны өнөөгийн байдал

Монгол хүүхэд Харвордын их сургуульд 100% тэтгэлгээр сурч байна. Махариши Менежментийн Их сургуулийн Компьютерийн шинжлэх ухааны мастерын хөтөлбөрт суралцаж буй 2 монгол залуу Америкийн оюутны програмчлалын олимпиадад 5, 7-р байр эзэллээ. Монгол хүү дэлхийн шатрын аврага боллоо. Олимпын аврага төрлөө. Гм монгол оюун ухаан, монгол хүч хөдөлмөр дэлхийд гайхагддаг. Өнөөдөр монголд мундаг хуульч, сайн эмч, сайн багш, сайн бизнесмен олон байдаг. Тэд бүгд мэргэжилдээ сайн. Гэвч яагаад улс орон минь хөгжихгүй байна. Бидний хөгжилд юу садаа болоод байна.

Хэдий чинээ өндөр мэдлэг боловсролтой ч ёс суртахууны мэдлэг, төлөвшил дутагдвал төдийчинээ ажлын амжилт, хувь хүний болон мэргэжлийн нэр хүндэд сөргөөр нөлөөлдөг.

Монголчууд бид нэг үхрийн эвэр доргивол мянган үхрийн эвэр доргино, нэг тэмээний хорголд мянган тэмээ хальтирдаг гэж ярьдаг. Нэг албан хаагч, нэг мэргэжилтний ёс суртахуунгүй байдал нь мэргэжлийн бүхэл бүтэн албан байгууллага, салбарын нэр хүндийг унагадаг. Нэр хугарах өдрийнх нэр олох насных гэдэг

Эмч хүний гарт эрдэнэт хүний амь, хуульч хүний шийдвэрт хувь хүний амьдрал хувь заяаны шийдэл бүхлээрээ багтаж байдаг. Үүгээрээ ч энэ хоёр мэргэжлийн хүмүүс олон түмний анхаарлын төвд байж, олон түмэн ч тэдэнд амь нас, амьдрал, хувь заяагаа даатгадаг.

Зөвхөн хуульч, эмч гэлтгүй ер нь хүнийг судалгаа, үйлчилгээ, танин мэдэхүйн объект болгодог мэргэжлүүдэд **мэргэжлийн ёс зүй** хурц тод илэрдэг. Тухайлбал: Сэтгүүлч, багш, менежер зэрэг мэргэжлүүдийг ч дурьдаж болно.

Хов живийг эх сурвалжаа болгож бусдыг гүтгэн доромжлох, баримт мэдээллийг гуйвуулах нь сэтгүүлч мэргэжлийн ёс зүйн ноцтой зөрчил, буруу онш тавих, бусдаас шан харамж авах, бусдын биед туршилт хийх зэрэг нь эмчийн ёс зүйн зөрчил, хэрэглэгчийг хуурч мэхлэх, амиа хичээх нь менежерийн ёс зүйн зөрчил, хит нэг талыг барьж, бусдын үнэн зөв мэдээлэлд итгэхгүй дан хардах, сэрдэх талаас хандаж, хэргийн оролцогчыг аашилж, загнах, зандрах зэрэг нь прокурор, шүүгч, мөрдөн байцаагч, хэрэг бүртгэгчийн гаргадаг нийтлэг ёс зүйн зөрчил.

Гэвч үүнийг бид хэвийн, угаас ингэж байдаг мэтээр хүлээн авч байдаг нь нэг талаас энэ мэргэжлийн хүмүүс ёс суртахууны хүмүүжил, мэргэжлийн ёс зүйн төлөвшил муу байгаа нөгөө талаас тухайн байгууллагын зүгээс энэ төрлийн мэргэжлийн хүмүүст хүлээлгэж буй ёс зүйн хариуцлага асуудлыг олон нийтэд

мэдээлэхгүй хаалттай байгаатай шууд холбоотой юм.

Мэргэжлийн ёс зүйн зарчмууд нь байгууллагын ажилтанд тодорхой шийд гаргах, ямар нэгэн алхам хийх, харилцан үйлдэл явуулахад хамгийн гол ёс зүйн суурь болдог.

Үүнд байгууллагын сонирхолд нийцээгүй алхам хийхгүй байх, өөрийн ажил үүргийн хариуцлагаа ухамсарлах, засран сайжирч байх, ёс зүйн хувьд тогтвортой байх, үнэнч байх, бусдын болон өөрийн эрхийг хүндэтгэх зэрэг орно. Гэвч мэргэжилтний баримтлах зарчим нь тодорхой боловч түүнийг хэрэгжүүлэх нөхцөл нь тодорхой бус байгаагаас мэргэжлийн ёс зүйн зөрчил их гардаг тул зарчмыг шинэчлэн боловсруулж, түүнд дүн шинжилгээ хийж сайжруулж байх шаардлагатай.

Мэргэжлийн ёс зүйн тулгамдсан асуудал

Авилга, хээл хахууль, албан тушаалын болон нэр төрийн төлөөх тэмцэл нь орчин үед нилээд түгээмэл шинжтэй болсон нь мэргэжлийн ёс зүйн тулгамдсан асуудал юм.

Мэргэжлийн ёс зүйн чиглэлийг хөгжүүлэх нь нийгмийн харилцааг боловсронгуй болгох, нийгмийн тогтвортой хөгжлийг хангахад чухал үүрэг гүйцэтгэнэ.

Мэргэжлийн ёс зүйн зарчмууд нь байгууллагын ажилтанд тодорхой шийд гаргах, ямар нэгэн алхам хийх, харилцан үйлдэл явуулахад хамгийн гол ёс зүйн суурь болдог. Үүнд байгууллагын сонирхолд нийцээгүй алхам хийхгүй байх, өөрийн ажил үүргийн хариуцлагаа ухамсарлах, засран сайжирч байх, ёс зүйн хувьд тогтвортой байх, үнэнч байх, бусдын болон өөрийн эрхийг хүндэтгэх зэрэг орно.

Гэвч мэргэжилтний баримтлах зарчим нь тодорхой боловч түүнийг хэрэгжүүлэх нөхцөл нь тодорхой бус байгаагаас мэргэжлийн ёс зүйн зөрчил их гардаг тул зарчмыг шинэчлэн боловсруулж, түүнд дүн шинжилгээ хийж сайжруулж байх шаардлагатай байна.

Б.БАЯРСАЙХАН
Хууль сахиулахын их сургуулийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн сургуулийн Эрүүгийн ял эдлүүлэх эрх зүйн тэнхимийн багш, ахмад, хууль зүйн магистр

ЯЛТНЫ ХӨДӨЛМӨР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ЗАРИМ АСУУДАЛ

Ялтныг хөдөлмөрлүүлэх тухай асуудлыг ШШГБ-ын эрдэмтэн судлаач, алба хаагчид тодорхой хэмжээгээр судлаж байсан. Энэ удаад ялтны хөдөлмөрлүүлэх асуудалд өнөө үед тулгамдсан асуудлыг нээн гаргаж ирэн тодорхой асуудлыг дэвшүүлэхийг зорилоо.

Ялтныг хөдөлмөрлүүлэх асуудал нь түүхийн арвин их баялагтай. Өнгөрсөн хугацаанд олон гайхамшигтай үр дүнд тухайн үеийн нийгмийн хөгжилтэй уялдан хөгжиж байсан.

Өнөөгийн байдал, тулгамдаж буй асуудалтай холбогдуулан холбогдох судалгааг хийх нь чухал ач холбогдолтой бөгөөд өнөөгийн бодит байдалд тулгуурлан холбогдох арга хэмжээг авах зүйтэй билээ.

Харин судалгаагаар төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засагтай нийгмийн үеийн хөдөлмөр зохион байгуулалтыг өнөөгийн зах зээлийн нийгмийн хөгжилтэй харьцуулан авч үзвэл зарим нэг онцлог байдал харагдаж байдаг.

Түүхэн үйл явцад ялтны хөдөлмөр зохион байгуулалтыг өөр өөр байдлаар хуульчилсан бөгөөд БНМАУ-ын Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн хууль-ийн 35 дугаар зүйлд “Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагын үйлдвэрлэл, аж ахуйн үйл ажиллагаа нь ялтныг засан хүмүүжүүлэх, дахин хүмүүжүүлэх үндсэн

зорилгод захирагдах ёстой” гэж заасан нь Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагаас ялтны хөдөлмөрийг зохион байгуулах ажлын мөн чанар, зорилтыг эрх зүйн хувьд өөрийн гэсэн онцлогтойгоор улам тодорхой болгосон²², 2002 оны Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай Монгол улсын хуулийн 120 дугаар зүйлд “Ялтны хөдөлмөр, хөдөлмөрлөх нөхцөл”-ийг хуульчлан баталгаажуулсан бөгөөд ялтны хүмүүжлийн асуудалтай холбож өгөөгүй байдаг.

Эндээс хархад түүхэн явцад хорих байгууллагад ялтныг хөдөлмөрлүүлэх асуудал ялтныг хүмүүжүүлэхэд чиглэгдэж, холбогдох төлөвлөгөөний хүрээнд явагдаж байсан бол өнөөгийн байдлаар нийгмийн онцлогоос /хөгжил/ хамаарч ялтныг хөдөлмөрлүүлэх асуудал анхаарал татах болсон. Энэ нь зах зээлийн хэрэглээ шаардлага, менежменттэй шууд холбоотой бөгөөд ялтныг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаатай шууд холбогдож байна.

Энэ удаад хорих ял эдлэж байгаа ялтныг заавал хөдөлмөрлүүлэх үйл явц нь ялтанд ялын цээрлэл хүлээлгэх, хүмүүжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой гэсэн байр суурьнаас биш тэдний хорих байгууллага хөдөлмөрлүүлэх үүрэгтэй гэсэн байр суурийг нөгөө талаас ялтан хөдөлмөр хийж улс нийгмийн хөгжилд үнэтэй хувь нэмэр оруулах хүмүүжлийн томоохон эерэг нөлөөлөл үзүүлнэ гэсэн байр суурьнаас авч үзэхээр байна. Тэдний /ялтны/ үнэт зүйлсийг тодотгох магадгүй гэмт хэрэгтэн ялтан гэхээр чадваргүй нэгэн байдаг гэсэн үзэл бодлоос үүсэн гарч болзошгүй сөрөг үр дагавраас аль болох зайлсхийх нь чухал байна.

Одоогоор МУ-ын хэмжээнд 6000 гаруй ялтан ял эдлэж байгаагаас ойролцоо тоогоор улиралын шинжтэйгээр 1000-3000 гаруй ялтан ямар нэг хэмжээгээр

²² А.Лхагваа., БНМАУ-ын засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагад хорих ял эдлэгсэдийн хөдөлмөө зохион байгуулалтын зарим асуудал., 1989 он., 9-10 дахь тал

хөдөлмөр эрхэлж байдаг²³ гэсэн тоо баримт байна. Судалгаанаас үзвэл тоосгоны үйлдвэрлэл, блок, шохой, замаск, үржүүлэг, ногоо тарих, чулуу олборлолт, шохой, барилга барих, модон эдлэл, зам засвар, хот тохижилт, хэвлэх үйлдвэрлэл зэрэг 40 гаруй төрлийн ажил үйлчилгээг ялтнуудаар хийлгэж байна. Харин ажил хийх чадвартай ялтнууд нийт ялтны 90 гаруй хувийг эзлэж байна. Энэ нь сүүлийн жилүүдэд нийт ялтны дийлэнх нь хувийг залуучууд эзлэж байгаатайгаар шууд холбогдож байна. Судалгаанаас дээрх ялтнууд тодорхой мэрэгжилгүй байдаг нь ялтныг хөдөлмөрлүүлэх үйл ажиллагаанд тулгамдсан асуудлыг нөхцөлдүүлж байдаг. Харин сүүлийн жилүүдэд мэрэгжилгүй ялтнуудыг “Ялтны мэрэгжил сургалтын төв”-д шаардлагатай мэрэгжилүүдийг эзэмшүүлэн дадлага сургалтыг зохион байгуулж байгаа нь үр дүнтэй сайшаалтай арга хэмжээ болсон.

Харин гянданд ял эдлэж буй ялтнуудын хөдөлмөр эрхлэх асуудлыг хуулиар хориглоогүй ч гянданд хөдөлмөрлүүлэх асуудал анхаарал татсан тулгамдсан асуудлын нэг болж байна. Нэг талаас гяндангийн ялтны онцлогоос хамааруулан аюулгүй байдалд нь түлхүү анхааран гарч болзошгүй учирлаас урьдчилан сэргийлэх төсөөллийн хэмжээнд болгоомжлолыг нөхцөлдүүлж байдаг. Гяндангийн түүхэн эх сурвалжаас үзвэл төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засагтай их бүтээн байгуулалтын үед гянданд ял эдлэж байсан ялтнуудаар гар аргаар чулуу хийлгэж байсан²⁴ гэсэн баримт байдаг ч өнөөгийн байдлаар гяндангийн 30 жилтэй 2 ялтан гяндангийн байранд хэвлэх цехэд ажиллаж байна. Гяндангийн ялтнуудын хувьд зүгээр суухаар ажил хөдөлмөр хийх сонирхол их байдаг боловч тухайн хорих ангийн

онцлогоос хамаарч ялтыг хөдөлмөрлүүлэх асуудал өөрийн гэсэн онцлогийг нээн харуулсан хөдөлмөр зохион байгуулалтын шаардлагатай байна. Энэ асуудлыг шийдвэрлэх нь хэр өгөөжтэй байх талаар төсөөллийн хэмжээнд холбогдох асуудлыг авч үзвэл гянданд хөдөлмөрлүүлэх асуудлын хүрээнд ялтанг хөдөлмөрлүүлснээс үүсэх хор уршгаас болгоомшилсон сэтгэхүй оршсоор байна. Энэ асуудал нь хорих ангийн аюулгүй байдлыг хангаж байгаа асуудал боловч нөгөө талаасаа тухайн ялтанд тохирсон хөдөлмөр зохион явуулах нь зүйтэй. Харин ялтны хөдөлмөрийн хөлсийг бодох нийгмийн гишүүдийн нэгэн адил нийгмийн даатгалд хамруулж цаашид тэтгэвэр авах боломжийг бүрдүүлэх нийгмийн шаардлагын хэрэгцээг хангах нь зүйтэй санагддаг.

Энэ нь нэг талаас тухайн ялтан этгээд суллагдан гархад нийгмийн баталгаа болох зайлшгүй хэрэгцээ байна. Хохиролтой этгээдийн хувьд хохирол төлөгдсөн төлбөр авагчын зүгээс шаардагдах гомдолыг барагдуулхад чухал ач холбогдолтой байдаг зэрэг шалтгаант холбоог харгалзан үзэх шаардлагатай. Мөн дээр дурьдсан асуудлыг шийдвэрлэх нэг арга зам бол ялтнуудаар оюуны хөдөлмөр эрхлүүлэх асуудлыг дэмжсэн бодлого түлхүү барин Иргэний эрх зүйн хүрээнд холдбогдох арга хэмжээг авч байх нь зүйтэй. Ялтан нь Монгол улсын иргэн байхын тухайтад төрийн бодлогыг үйл ажил болгон тэдний оюуны хөгжилд анхаарах нь зүйтэй. Ялтан нь хүн байхын учир тэд эерэг хандлагаар хөгжиж байна гэдэг нийгмийн ирээдүйн аюулгүй байдлыг хангах асуудал билээ. Тэд хэзээ нэгэн цагт суллагдаад нийгэмд хөл нийлүүлэн амьдрах шаардлага урган гарч ирхэд дээрх оюуны хөдөлмөрийнхөө үр шимийг хүртэх бололцоо нээгдэж байна гэсэн үг.

Ялтан ажил хөдөлмөр эрхэлэн нэрийн дансандаа мөнгөтэй болж байгаа асуудал нь практикт ялтны сэтгэхүйд нийгмийн хөгжилтэй уяалдуулан тухайн

²³ ШШГЕГ-ын Ялтны сургалт, хүмүүжлийн хэлтэсийн 2012 оны тайлангаас

²⁴ А.Лхагваа, ШШГБ-ын түүхэн хөгжилт., УБ хот., 2011 он., 48 дахь тал

мөнгөөрөө юу хийж болох боломжийг судлан ярилцаж эдийн засгийн үр өгөөжийг холбогдох мэдээлэлд тулгуурлан ирээдүйн амьдралаа эерэгээр төсөөлөж болох юм. Улмаар дээрх сэтгэхүй хөгжихийн хэрээр тэд амьдрах итгэл үнэмшил нь бүрэлдэн тогтож нийгэмд эзлэх байр суурь нь хөгжих эерэг хандлага харагдаж байна. Нөгөө талаар тэд нэрийн дансан дахь мөнгөнөөсөө тухайн үед ар гэрт нь тулгамдаж буй асуудлыг ч цаг алдалгүй шийдвэрлэх чадвартай болно.

Нөгөөтэйгүүр хоригдогчийн хөдөлмөрийн аюулгүй байдлыг “Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай” Монгол улсын хууль²⁵-ийн хэрэгжилтийг хангах талаар шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр холбогдох ара хэмжээг авах нь зүйтэй. Одоогийн байдлаар ШШГБ-ын зүгээс хөдөлмөр хамгаалалын байцаагчийг томилон үйлдвэрлэлийн болоод хөдөлмөрт хамрагдаж буй ялтнуудад аюулгүй ажиллагааны зааварчилгаа өгч холбогдох арга хэмжээг авч байдаг хэдий ч энэ талын мэргэжлийн удирдлагаар хангаж байхын сацуу хөдөлмөр хамгааллын талаархи боловсролыг хөдөлмөр зохион байгуулалттай уяалдуулан явуулах нь зүйтэй.

Мөн ялтны хөдөлмөрийн хөлс, нэгдсэн ажиллагаа тэдгээрийн бүтээмжээс шалтгаалан зах зээл дээр тэднийг ажлуулах хэрэглээ нэмэгдсээр байна. Үүнийг зах зээлийн нийгэмд уяалдуулан явуулах шаардлага урган гарч ирсээр байгаа бөгөөд 2013 оны 02 дугаар сарын 06 ны өдрийн А/33 дугаар тушаалаар “Ялтан гэрээгээр ажиллуулхад мөрдөх заавар”, “Ялтны хөдөлмөрийн норм, хөлсний үнэлгээг тогтоох журам” зэргийг баталсан.

Ялтны хөдөлмөрлөх идэвхийг сайжруулах үйл ажиллагааны хүрээнд одоогийн байдлаар шагналын хоног олгох арга хэмжээ авч байгаа боловч энэ нь төдийлөн ялтны хөдөлмөрлөх идэвхийг нэмэгдүүлж байдаггүй боловч энэ талын үйл ажиллагааг цаашид улам бүр боловсронгуй болгох шаардлагатай. Цаашлаад нэрийн дансандаа мөнгөн хөрөнгө төвлөрүүлэх нь олон чухал асуудлыг шийдвэрлэж болох юм. Ялтны хөдөлмөрлөх идэвхийг дээшлүүлэх нь чухал асуудал үүний нэг арга бол тэдний хөдөлмөр хамгааллын асуудал дээр анхаарч доривтой арга хэмжээ авах нь нэг нөлөөллийн хүчин зүйл болно.

Хорих ангид маш их ажиллах хүч агуулагдаж байдаг. Цаашид ялтнуудын ажлын байрыг нэмэгдүүлэх үүднээс төвлөрсөн томоохон үйлдвэрлэл барьж байгуулах, ялтны хөдөлгөөн /орох, гарах/-тэй холбогдуулан хорих анги дахь үйлдвэрлэлд ажиллах хүчийг хуваариллах асуудлыг нарийвчлан судлах нь зүйтэй.

Мөн зах зээл дээр юу шаардлагатай байгаа асуудалд тулгуурлан үйлдвэрлэлийн чиглэлийг тогтоох шаардлагатай.

²⁵ Хөдөлмөрийн болон хөдөлмөрийн эрүүл ахуйн хяналтын улсыни байцаагчдын гарын авлага, 2009 он., 1-34 дэх тал

Д.МЯГМАРСҮРЭН
Хууль сахиулахын их
сургуулийн Ахлагчийн
сургуулийн багш,
ахмад

ХОРИХ БАЙГУУЛЛАГААС ОРГОХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ШАЛТГААН НӨХЦӨЛ ТҮҮНЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД АНХААРАХ ЗАРИМ АСУУДАЛ

ХОРИХ БАЙГУУЛЛАГА НЬ:
Эрүүгийн хуульд заасан гэмт хэрэг үйлдэж, шүүхээр гэм буруутай нь тогтоогдсон ялтныг олон нийтээс тусгаарлан, тэднээс үйлдэж болзошгүй гэмт үйлдэл, халдлагаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, түүнчлэн ялтны аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэгтэй билээ. Энэ үүргийг гүйцэтгэх явцад **хоригдогч, ялтны зүгээс** албан хаагчийн үүрэг гүйцэтгэлт, улмаар албаны үйл ажиллагаанд нөлөөлөхийг оролдох, өөртөө ашигтай шийдвэр гаргуулахыг эрмэлзэх, албан хаагчийг янз бүрийн аргаар эрхшээлдээ оруулахыг хичээх, албан хаагчийн амь бие эрүүл мэндэд халдах гэх мэт хорих анги, баривчлах, цагдан хорих байрны өдөр тутмын хэвийн үйл ажиллагааг алдагдуулах зорилго бүхий үйлдлийг байнгын буюу тасралтгүй шинжтэйгээр үйлдсээр байна^{1,26}. Түүнчлэн сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтан цаашид /хоригдогсод гэх/ нь хорих анги, баривчлах, цагдан хорих байранд бусдын амь нас, эрүүл мэндийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдэх, хорих ангийн харуул хамгаалалтын сул байдал, албаны үйл ажиллагааны онцлог байдлыг ашиглан хамгаалалтын инженер-техникийн хэрэгслийг эвдэх, зориулалтын саад,

төхөөрөмжийг давж туулах замаар ганцаар болон бүлэглэн оргох гэмт хэрэг үйлдсээр байна.

Хорих байгууллагын аюулгүй байдлыг хангах арга хэмжээний тухай авч үзэхийн тулд хорих ангийн хэвийн үйл ажиллагааны талаар тодорхой ойлголттой байх ёстой.

Зарим судлаачид эрдэмтэд нь хорих анги, баривчлах байрны аюулгүй байдлыг тодорхойлохдоо²⁷ “Хорих анги, баривчлах, цагдан хорих байрны хэвийн үйл ажиллагаанд сөрөг нөлөөлөл үзүүлэх, улмаар хэвийн үйл ажиллагааг алдагдуулж, ноцтой хор уршиг учруулж болзошгүй гадаад, дотоод хүчин зүйлийн нөлөөллөөс хамгаалах зорилгоор эрх үүрэг бүхий субъектүүдээс хэрэгжүүлж буй тасралтгүй шинж чанар бүхий арга хэмжээний цогц, оновчтой бүтэц бүрдэх явдал юм” гэж үздэг бол Хорих байгууллагын хэвийн үйл ажиллагаа хангагдсан байна гэдэг нь “Хоригдогч, ялтны зүгээс үйлдэж болзошгүй гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, ноцтой гэмт хэрэг бүхий нуугдмал санаа, төлөвлөлтийг илрүүлэх арга хэмжээ үр дүнтэй хэрэгжсэн байхыг ойлгоно”. гэж тодорхойлжээ.

Хорих байгууллагын аюулгүй байдалд нөлөөлдөг хүчин зүйлсийг хэлбэрээс нь шалтгаалан хэд хэдэн бүлэгт хувааж үзэж болно. Үүнд:

1. Нийгэм-эдийн засгийн нөхцөл

Энэхүү бүлэг хүчин зүйл нь: улс орны нийгмийн амьдрал, ард түмний амьжиргааны түвшин, эдийн засгийн тогтвортой байдал, хөгжлийн чадавхи, улс орны гадаад харилцаа, нийгмийн үнэт зүйлсийг эрх зүйн үүднээс баталгаажуулсан байдал зэрэг олон хүчин зүйлсээр тодорхойлогддог цогц ойлголт юм.

Аливаа улсын нийгэм эдийн засгийн хөгжил, түүний түвшин зэрэг нь нийгмийн сэтгэл зүйтэй салшгүй холбоотой байдаг талаар олон жишээ

²⁶ Б.Нямгомбо. “Монгол улс цаазаар авах ялаас татгалзснаар хорих байгууллагын аюулгүй байдалд гарч болзошгүй сөрөг хандлага” илтгэл Шийдвэр гүйцэтгэл судлал сэтгүүл 1 дэхь хэвлэл УБ. 2012 он

²⁷ Ц.Очгэрэл. “Хорих байгууллагын аюулгүй байдлыг харуул хамгаалалтаар хангах” илтгэл Эрх зүй албаны мэдээлэл УБ. 2010 он

дурдаж болох юм. Нийгэм-эдийн засгийн байдал хэдий чинээ тогтворгүй, баталгаагүй байна төдий чинээ нийгмийн сэтгэл зүй тогтворгүй, эмзэг байхын зэрэгцээ аливаа сөрөг үр дагавар дагуулж байдаг.

Хорих ял эдлэж буй болон цагдан хоригдож буй хоригдогсод нь сэтгэл зүйн онцлог тогтворгүй байдалд байдгийн хувьд нийгэм-эдийн засгийн амьдралын аливаа өөрчлөлт, хөдөлгөөнийг маш эмзэг, сөргөөр хүлээж авдаг нь судалгааны ажиглалтаас харагдаж байна. Түүнээс гадна нийгмийн амьдралын баталгаагүй, тогтворгүй байдал нь хоригдогсдын хувьд гэр бүлийнхний амьдралын хүндрэл, үр хүүхдийн ирээдүйн баталгаагүй байдал нь үл итгэх байдал бий болгодог. Ингэснээр хорих ял эдлэж буй болон цагдан хоригдож буй этгээдүүдийн сэтгэл санаа тогтворгүй байдалд орж хорих байгууллагын хэвийн үйл ажиллагаа, аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлөх оргох гэмт хэргийг үйлдэх нөхцөл бүрдэж байдаг юм.

2.Гэр бүлийн орчин нөхцөл

Гэр бүлийн орчин нөхцөл буюу хүний өсч торних, төлөвших хамгийн ойрын хүрээлэл нь аливаа хүний сэтгэл зүйн болон амьдрах орчин, аливаад хандах хандлага зэргийг төлөвшүүлдэг өвөрмөц бичил орчин юм.

Хорих ангийн дотоод орчинд дасан зохицох, эсхүл тодорхой хугацааг дэглэмийн өвөрмөц нөхцөлд өнгөрүүлэхэд тухайн хоригдогчийн гэр бүлийн орчинд олж авсан сэтгэл зүйн хүмүүжил, биеэ авч явах чадвар нь хууль ёсны шаардлагыг сахин мөрдөх, бусад хоригдогсодтой зөв харьцах зэрэгт голлох үүрэг гүйцэтгэдэг. Түүнчлэн хоригдож буй хугацаанд гэр бүлийн зүгээс үзүүлж буй материаллаг болон сэтгэл зүйн тусламж нь тухайн хоригдогчийг аливаа сэтгэл зүйн хямрал, өөрчлөлтөөс гарах, хүндрэлийг даван туулахад онцгой ач холбогдолтой байдаг.Тухайлбал: гэр бүл салалт, дотны хүнээс хагацах, гэр бүлийн амьжиргааны дор байдал, хардалт зэрэг

нь ял эдлэгсдийн сэтгэл санаанд сөргөөр нөлөөлж ямар нэгэн гэмт үйлдэлд хүргэдэг

3.Хорих ял эдэлж буй болон цагдан хориглож буй орчин нөхцөл

ИШШГБ-ын харьяа анги, баривчлах, цагдан хорих байрны үйл ажиллагаа нь холбогдох хууль эрхийн актаар зохицуулагдсан дотоод журам, дэглэм, цагийн хуваарийн дагуу зохион байгуулладаг бөгөөд зарим хоригдогсдын хувьд энэхүү өвөрмөц орчинд дасан зохицохгүй байх, улмаар сэтгэл зүйн хямралд орох явдал олонтоо тохиолддог.

Түүнчлэн хамт хоригдогсодтой харилцаанд ороход болон хорих ангийн онцлогоос шалтгаалан ажил, хөдөлмөрт хамрагдахад зарим хоригдогсод тодорхой сэтгэл зүйн хүндрэл өөрчлөлтүүд илэрдэг ба энэ бүхэн нь тухайн хоригдогчийн хувийн зан чанар, сэтгэл зүйн онцлогтой хавсран хямрал, өөрчлөлтөнд орох нөхцөл болж болзошгүй байдаг.

Энэ бүгдээс үзэхэд Оргох гэмт хэрэг үйлдэхэд хүргэдэг шалтгаан нөхцлийг алба ажилтнаас болон ялтан хоригдогчийн зүгээс гэж 2 хувааж үзэж болно. Үүнд:

1-рт: Хорих анги, алба, ажилтны зүгээс

1. Хорих анги, цагдан хорих байрны орчин нөхцөлд дасан зохицож чаддаггүй,тэдэнд хууль эрх зүй, орчин нөхцлийн талаар яриа таниулга муу хийдэг
2. Албан хаагчдын эрх мэдлээ буруу ашигладаг,
3. Албан хаагчдын харьцааны доголдол
4. Албан хаагчдын дарамт, шахалт
5. Албандаа хайнга хандаж ажлын хариуцлага, сонор сэрэмж алдснаас
6. Харуул хамгаалалтын хүн хүч, техник хэрэгслийн буруу зохион байгуулалтаас

2-рт: Хоригдогч, ялтны зүгээс

1. Ялтнуудын хоорондын харилцаа

2. Ялтны дундах, гал хам, бүлэглэлийн дарамт шахалтаас
3. Ар гэрийн амьдрал түүнд тулгарч буй бэршээлээс
4. Хувь хүний өөрийн зан чанар, ял эдлэх үеийн сэтгэл санаа тогтворгүй байдлаас
5. Ажлын ачаалал, /шантрах/
6. Нуугдмал гэмт хэрэг нөхөн илрэх тохиолдолд
7. Өш хонзон санаж оргох /албан хаагчдад/
8. Ял эдлэх орчин, байгал цаг уурын өөрчлөлт, сэтгэл санааны тогтворгүй байдлаас тохиолдолын нөхцөл байдлаас болж оргох гэх мэт олон хүчин зүйл нөлөөлдөг.

Ихэнх санаатай гэмт хэрэг нь гэмт этгээдийн санаа зоригоор удирдан чиглүүлэгдэж буй нарийн төвөгтэй объектив үйл явц байдаг. Оргох гэмт хэрэг нь тодорхой үе шатыг дамжин явагддаг.²⁸

Үе шат гэдэг нь гэмт этгээдийн гэмт хэргийн бэлтгэлээс эхлээд бүрэн хэрэгжих хүртэлх үйлдлийг хэлнэ. Хэрэв гэм буруутай этгээд санаа бодлоо дуустал хэрэгжүүлбэл төгс гэмт хэрэг болно. Харин тэрээр өөрийн санаа бодлоо бүрэн хэрэгжүүлж чадаагүй, түүний хүсэл зоригоос үл хамаарах шалтгаанаар нь таслан зогсоогдсон бол төгсөөгүй гэмт хэрэг болно. Иймд аль ч үе шатанд тухайн гэмт хэрэг дуусгавар болж болно.

Ялтны зүгээс оргох гэмт хэрэг үйлдэхийн өмнө дараах үйл ажиллагааг зохион байгуулдаг гэж үзэж болно. Үүнд

- ❖ Оргож болох нөхцөл бололцоог судлах
- ❖ Оргох санааг хэрэгжүүлэх нөхцлийг бий болгох
- ❖ Оргох төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх

Ялтан нь оргох нөхцөл бололцоог судлах үе шат: Тухайн этгээдийн сонирхол татаж буй объектын тухай гэмт хэрэг үйлдэхэд бэлтгэх, гэмт хэрэг үйлдэх ба гэмт хэрэг нуун далдлах үйлдлийг бүтэмжтэй болгоход шаардлагатай

мэдээллийг энэ үе шатанд цуглуулж байдаг. Үүнд

- ❖ Жижүүрийн албан хаагчдын сул талыг ашиглах
- ❖ Өөрийнхөө үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд дөхөм болох ялтныг элсүүлж авах
- ❖ Албан хаагчдын, ялангуяа харуул хамгаалалтын ажилтны яриаг сонсох
- ❖ Тухайн хорих ангийн объект, байшин барилгын зохион байгуулалтын онцлог, түүнд хэрхэн ойртож болох талаар ажиглалт хийх
- ❖ Хорих ангийн ойролцоох нутаг орныг судлах
- ❖ Албаны хүмүүсийн итгэлийг хуурамчаар өөртөө татаж авах зэрэг.

Ялтан нь оргох санааг хэрэгжүүлэх нөхцлийг бий болгох үе шат: Энэ үе шатанд олж авсан мэдээллийн үндсэн дээр оргох нөхцлийг бий болгох тодорхой төлөвлөгөөг боловсруулдаг. Үүнд

- ❖ Оргох төлөвлөгөөг боловсруулах /схемээр болон төсөөллөөр/
- ❖ Гэмт бүлгийг бүрдүүлэх ба бүлэг дотроо өөрсдийн хийх үйлдлээ хуваарилдаг,
- ❖ Оргоход зайлшгүй шаардлагатай хувцас, хоол хүнс, зэвсэг, хэрэгсэл, бусад зүйлийг олж авдаг,
- ❖ Янз бүрийн байдлаар хамгаалалтын бүс болон албан хаагчдыг туршиж үзэн, тэр үйл ажиллагаандаа бусдыг дасгаж байдаг,
- ❖ Объектод нэвтрэх оролдлого хийж туршиж үздэг,
- ❖ Ямар нэгэн шалтаг олж албан хаагчдаас тусламж хүсч тэдний хэрхэн яаж хандахыг шалгаж үздэг,
- ❖ Харуул хамгаалалтын болон бусад албан хаагчид үүрэг гүйцэтгэж байх хугацаандаа ажилдаа хэрхэн хандаж байгаад хяналт тавьдаг.
- ❖ Ялтны оргох төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх үе шатанд гэмт үйл ажиллагааны тухай олж авсан мэдээллийг нэгтгэн ямар харуул хамгаалалтын ээлж, ямар албан хаагчийг ашиглах гэх мэт гэмт үйлдэлийг богино хугацаанд эрс шийдэмгий байдлаар хийгдэхээр төлөвлөдөг.

²⁸ Х.Пүрэвсүрэн, ШШГА-ны уламжлал, шинэчлэлийн тойм. УБ. 2006 он 24 дахь тал

Оргох төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх үе шат: Энэ үед үйлдэл хэрэгжих явцад ямар нэгэн саад учирсан тохиолдолд тухайн ялтны сэтгэл зүйн онцлог, нөхцөл байдлаас шалтгаалж харуул хамгаалалтын болон албан хаагчидтай харгис хэрцгий хандах тохиолдол байдаг байна.

Жишээ нь: 1995 онд Мааньт дахь чанга дэглэмийн хорих ангиас ялтан Ч.Дүгэрээ, Сугар нарын 9 ялтан харуулд хүч хэрэглэн, галт зэвсэг, машин техник авч оргосон. 1996 онд Авдрант дахь гяндангаас ялтан Ч.Чулуунбаатар, Н.Лхагвасүрэн, Б.Төртогтох нар 5 хүний амь насыг зэрлэгээр хөнөөж оргосон эмгэнэлт тохиолдол, мөн 2009 онд ДӨА-иас ялтан Н харуул хамгаалалтын ажилтанг хутгалан оргон зайлсан гэх мэт олон жишээг дурдаж болно.

Ялтан оргох гэмт хэрэг нь нийгмийн хор аюул ихтэй гэдэг нь хэнд ч ойлгомжтой юм. Энэ нь тухайн этгээдийг олж баривчлах хүртэл хорих ангийн харуул хамгаалалтын хэвийн үйл ажиллагаа доголдож байдаг, оргодол ялтнууд дахин давтан гэмт хэрэг үйлдэх явдал өндөр магадлалтай байдаг /оргож явах үедээ нийгэм, иргэдэд эд хөрөнгийн болон эрүүл мэндийн хохирол учруулах магадлал өндөр/ нийгмийг айдас хүйдэст автуулдаг зэрэг сөрөг хандлагыг өөртөө агуулж байдаг.

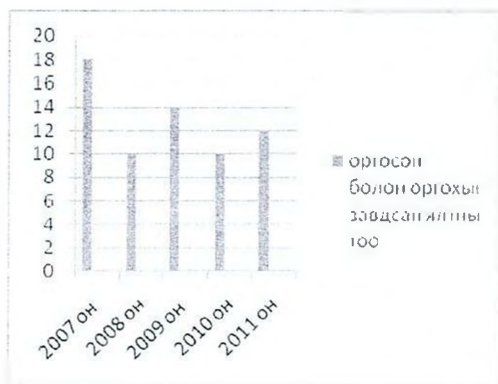
Энэ гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг тухайн гэмт хэргийн гарах болсон шалтгаан, нөхцлийг нарийн судалж, түүний үндсэн дээр шинжлэх ухаан техникийн сүүлийн үеийн ололтыг судалгаа шинжилгээний үндсэн дээр нэвтрүүлж ажиллах явдал чухал юм гэж дүгнэж байна.

Иймд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлснээр оргох гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх боломж бүрдэнэ гэж доорх саналыг дэвшүүлж байна.

1. ШШГЕГ-ын ТТГ-ын ажилтан, албан хаагчдын харуул хамгаалалтын үйл ажиллагаанд мөрдөх стандартыг бий болгох,

2. ШШГБ-ын үйл ажиллагааны менежментэд өөрчлөлт хийх,
3. Хорих ангийн дотоод албадын ажлын уялдаа холбоог сайжруулж сэтгэл зүйч, нийгмийн ажилтны мэргэшлийн түвшинг дээшлүүлж сэтгэл засал, сэтгэц онош хийж ялтныг ангилан сургалт хүмүүжлийн ажлыг ялгавартай зохион байгуулах,
4. Харуул хамгаалалтын албан хаагчдыг давтан сургах, онол практикийн нэгдлийг хангах зорилгоор жилд 2-оос доошгүй сарыг мэдлэг боловсролоо дээшлүүлэхэд зориулдаг байх эрх зүйн орчинг бий болгох, /сургалт/
5. Оргох гэмт хэргийг удаа дараа үйлдэж байсан этгээдүүдийн талаар судалгаа, бүртгэл хөтөлж, улсын хэмжээнд нэгдсэн мэдээллийн сан бүрдүүлэх зэрэг ажлыг зохион байгуулах зэрэг болно.

ОРГОСОН БОЛОН ОРГОХЫГ ЗАВДСАН ЯЛТНЫ ТООН ҮЗҮҮЛЭЛТ

Д.БАТДАВАА
Хууль сахиулахын их
сургуулийн Ахлагчийн
сургуулийн
багш, цагдаагийн
дэслэгч, хууль зүйн
магистр

ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ БАЙГУУЛЛАГАД АЛБАНЫ НОХОЙ АШИГЛАХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, АШИГЛАЛТЫН ЗАРИМ АСУУДАЛ

1940-өөд оны эхнээс гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажилд сургуультай нохойг ашиглаж эхлэх бодлого явуулж “1942 оны 7-р сарын 1-нээс эхлэн УЦСГ-ын гүйцэтгэх албаны хэлтсийн 3 дугаар тасагт нохойг боловсруулах ашиглах хөтлөгчийн орон тоо 2-ыг бий болгож”⁸ байжээ.

1944-1945 онд Дамдин, Очирхүү, Дамдиндорж нарыг удаа дараалан томилж байсан боловч ашиглах нохой байхгүйгээс өөр ажил эрхэлсээр байжээ. Харин нохой ашиглах шаардлага гарвал тэр үед Хужирбулан дахь чангалан хорих газрыг хамгаалж байсан хилийн ба дотоодын цэргийн хамгаалах хорооны албаны нохойг хөтлөгч цэргийн хамт ажиллуулж байв. Ийм маягаар 1944-1951 он хүртэл эрэлч нохойг гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажилд ашиглаж байсан нь зохих үр дүнтэй байсан ажээ. ДЯЯ-ны сайдын 1951 оны 12-р сарын 3-ны 975 тоот тушаалаар “Хужирбулан дахь чангалан хорих газрын Хилийн ба дотоодын цэргийн харуулын албаны түрүүч Н. Жамбалыг “Актер”, бага түрүүч Н.Чүлтэмийг “Андид”, бага дарга Доржсүрэнг “Арто” дуудлагатай албаны нохойн хамт” УЦСГ-ын төв жижүүрт дуудлага гарсан үед ирүүлэн хэргийн газрын үзлэгт ашигладаг байв.

⁸ ЦЕГ-ийн архиваас

“НАХЯ сайдын 1958 оны 10 дугаар сарын 18-ны 664 тоот тушаал гаргаж эрэлч нохойн хоолны нормыг баталж тоног төхөөрөмж бэлтгэх, эрэлч нохойн албаны байр байгуулахаар шийдвэрлэж, хоёр айлын сууц, ажлын контор бүхий нэг давхар байшинг барьж, нохойн байруудтай”⁹ болсон байна.

Энэ тушаалд тэмдэглэхдээ: “Элдэв төрлийн гэмт хэргийг эрэн сурвалжлах, илрүүлэн олоход нохойн алба чухал ач холбогдолтой” гээд “хотын цагдан сэргийлэх газар энэ ажлыг дутуу үнэлж албаны нохойг арчлах хамгаалах ажил муу, нохойн хоол тэжээлийн чанар муу, энэ албаны эд материалын бэлтгэл хангалтгүй...” байгааг цохон тэмдэглэж нохойн хоолыг хоригдлуудын хоолноос авдгийг зогсоож, тусгайлан бэлтгэж байхыг зааж түүнийг хэрэглэх нормыг баталсныг 1975 он хүртэл 17 жил дагаж мөрдсөн байна.

“1968.8.24-ны 406 тоот тушаал гарч төв орон нутагт эрэлч албаны нохдын байр бариулах, 15 хүнийг ЗХУ-д явуулан курст сургахаар”¹⁰ шийдвэрлэжээ. Энэ шийдвэрийн дагуу ЦСБ-аас 13 хүн Засан хүмүүжүүлэх байгууллагаас 2 хүн ЗХУ-ын Нальчик хотын эрэлч нохойн сургуульд 9 сарын хугацаагаар суралцуулсан бөгөөд ахмад Шархүү ахлан явсан байна.

Энэ байдлаас дүгнэлт хийж үзэхэд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, Хилийн ба Дотоодын цэрэг, Цагдаагийн байгууллага нь ДЯЯ буюу нэг яаманд харъяалагдаж байх үеээс албаны нохойг нэгэн зэрэг ашиглаж эхэлсэн байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын мөрдөгдөж байгаа бичиг баримтаас судалгаа хийж үзэхэд

“113.1.Баривчлах байр, хорих ангийн харуул хамгаалалтыг зохион

⁹ А.Думбарай “Монгол төрийн цагдаагийн уламжлал” УБ., 2000 1-р дэвтэр 199 тал

¹⁰ НЦГ-ийн ГХТХ-ийн Эрэлч нохойн албаны түүхээс

байгуулах, оргосон ялтныг мөрдөн хөөх, баривчлахад албаны нохой ашиглаж болох бөгөөд үүнийг зохих алба хариуцан гүйцэтгэнэ.”¹¹ гэсэн заалт тусгагдаж өгсөн нь зохих алба хариуцан гэж өнөөдрийн харуул хамгаалалт хариуцсан ажилтан гэж ойлгож болно. Мөн бусад дүрэм журмуудыг харьцуулсан байдлаар үзэх шаардлагатай байна. Тухайлбал:

“12.2. Хорих байрны хамгаалалтад гэрэлтүүлэг, дохиолол, теле хяналтын хэрэгсэл болон нохой ашиглаж болно.”¹²

“2.11. Хорих байрны хамгаалалтанд телекамер, дохиоллын техник хэрэгсэл, албаны нохой ашиглана.”¹³

“3.6.Хорих анги, цагдан хорих байрны хамгаалалтанд албаны нохой ашиглаж болно”¹⁴

Үүнээс дүгнэлт хийж үзвэл нохой ашиглаж болно гэж зааж өгсөн нь нөгөө талаараа үгүйсгэх нөхцөл байдлыг хэлж болох талтай байна. Үүнээс үзэхэд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн заалтыг эргэн харахад албаны нохой сургалт буюу ашиглалт хариуцсан

тусгай албатай байж болох байдал харагдаж байгаа боловч эрх зүйн актуудыг судлахад судлан авч үзэхэд одоог болтол албаны нохой ашиглах тодорхой эрх зүйн баримт бичиг бүрдүүлж чадаагүй байна. Цаашид албаны нохойг хэрхэн ашиглаж болох ОХУ-ын Буриад улсад дахь “Хорих ангид” ямар орон тоотой албаны нохойг хэрхэн ашиглаж байгаа талаар товчхон авч үзье.

2011 оны 6 дугаар сарын 12-ноос 6 дугаар сарын 22-ны өдрийг хүртлэх хугацаанд ОХУ-ын Буриад улс дахь Холбооны Ял эдлүүлэх албаны сургалтын баазад сургалтанд хамрагдах хугацаанд ОХУ-ын Буриад улс дахь Холбооны Ял эдлүүлэх албаны Цагдан хорих нэгдүгээр анги 600 гаруй сэжигтэн яллагдагчийг урьдчилан хоридог нохойн албатай, нохойн үржил, сургалт, хоолны норм, арчилгаа маллагааг хариуцсан 14 албан хаагч, 24 нохой, нохойтой ажил үүрэг гүйцэтгэж байгаа нь албаны нохойн ач холбогдолыг харуулж байна.

Эрх зүйн шинэтгэл хийж байгаа өнөө үед Маршалын албаны тухай хуулийн “19.7.Хуяглан хүргэх ажиллагаанд албаны нохой ашиглаж болно.”¹⁵ гэж тусгаж өгсөн нь цаашид албаны нохойн хөгжүүлэх эрх зүйн орчинг төгөлдөржүүлэх талаар тодорхой арга хэмжээ авах бололцоог харуулж байна. Цаашид албаны нохойн ач холбогдолыг шинэлэг түвшинд гаргаж сургалт, ашиглалтыг сайжруулан дараах байдлаар ашиглах нь зүйтэй гэсэн судлаач миний санал байна.

¹¹ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль “ 2002 он”

¹² Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хууль “2002.01.10”

¹³ Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2009 оны 195-р тушаалын нэгдүгээр хавсралт “Дамжин өнгөрүүлэх ангид мөрдөх дэглэм, харуул хамгаалалтын журам”

¹⁴ Чанга, онцгой дэглэмтэй хорих анги, гяндангийн болон цагдан хорих төвийн гадна харуул хамгаалалтыг зохион байгуулах 2010.04.19

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын Гадна харуул хамгаалалтын алба нь чанга, онцгой, гяндан, насанд хүрээгүйчүүдийн, эмэгтэйчүүдийн, сүрьеэ өвчнийг эмчлэх болон цагдан хорих төв /цаашид “чанга, онцгой болон түүнтэй адилтгах дэглэмтэй хорих анги/-ийн хоригдогсодын зүгээс гарч болзошгүй гэмт үйлдэл, халдлагаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох зэрэг улсын онцгой объектын хэвийн үйл ажиллагааг хангахад Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай Монгол Улсын хуулийн 112 дугаар зүйлийн 112.4, Дотоодын цэргийн тухай хуулийн 10.3 дахь заалт, “Цэргийн хүрээний ба харуулын албаны дүрэм”-ийн 6 дугаар бүлэг болон энэхүү журмыг мөрдөж ажиллана.

¹⁵ Маршалын албаны тухай хуулийн “ төсөл Дөрөвдүгээр бүлэг шүүгдэгч болон ялтныг хуяглан хүргэх, оргон зайлсан шүүгдэгч, ялтныг эрэн сурвалжлах”

Санал:

- Харуул хамгаалалтын буюу цагийн манаа
- Хуягалан хүргэх ажиллагаа
- Мөрдөн хөөх
- Хар тамхи, мансууруулах бодис илрүүлэх
- Хоройтой бараа бүтээгдэхүүн илрүүлэх
- Тэсэрч дэлбэрх бодис, сум хэрэгсэл илрүүлэх
- Үзлэг, нэгжилгийн үед гэх мэт байдлаар ашиглах нь үр дүнтэй юм.

магистр

Д.ЖАМБЯНДАГВА
Хууль сахиулахын их
сургуулийн Шүүхийн
шийдвэр гүйцэтгэл
судлал төвийн эрдэм
шинжилгээний
ажилтан, ахлах
дэслэгч, хууль зүйн

ЗАХИРГААНЫ ЖУРМААР ШҮҮХЭЭС АЛБАДАН ХОРИГДОЖ БУЙ ЭТГЭЭДҮҮДИЙГ АЛБАДАН ЭМЧЛЭХ, ХӨДӨЛМӨРЛҮҮЛЭХЭД ТУЛГАМДАЖ БУЙ ЗАРИМ АСУУДАЛ

Монголчууд эрт дээр үеэс идээний дээж болох сархадын хэрэглээг тодорхой хуульчилж байгаагүй боловч зан заншлын хэм хэмжээгээр зохицуулж ирснийг бид бүхэн мэднэ. Энэхүү зан, заншлын сургааль үгс нь амьдралын хөрснөөс урган гарч ард түмний дунд хэрэглэгдэн ирсэн бөгөөд дөчин насандаа дөнгөж амс, тавин насандаа тавьж уу, жаран насандаа жаргаж уу гэх мэтээр хүний оюун ухаанд нөлөөлөхүйц байдлаар зүйр үг болгон сургадаг байжээ.

Харин манай улс ардчилсан төрийн тогтолцоо, чөлөөт зах зээлийн харилцаанд шилжин орж хүний эрх, эрх чөлөөг дээдэлсэн ардчилсан Үндсэн хуулийг баталсан нь нийгэмд эерэг зүйл ихээр бий болсонч, сөрөг зүйл мөн гарч эхэлсэн гэж хэлж болно.

Үүний тод жишээ бол одоогийн нийгэмд маш эрчимтэй газар авч буй ажилгүйдэл, ядуурлаас үүдэлтэй согтуурах, мансуурах донтой өвчтөний тоо ихсэж, залуужиж байгаа нь Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөс эхлэн, төр захиргааны болон хууль хяналтын байгууллага, ард иргэдийн дунд айдсыг бий болгож байна.

Сүүлийн жилүүдэд согтууруулах төрлийн ундаа хэрэглэсэн үедээ гэмт хэрэг үйлдэж гэмт хэрэгтэн болж,

эрүүгийн хариуцлага хүлээх явдал газар авч, мөн нас барах, эрүүл мэндээрээ болон сэтгэл санааны хувьд насан туршдаа хохирч байгаа иргэдийн тоо өсөж байгаа нь эмгэнэлтэй. Үе үеийн төрийн дээд байгууллага эдгээр донтогсдын эсрэг арга хэмжээ авч хууль, тогтоомж батлан гаргаж тэмцсээр ирсэн.

Анх Монгол улсад 1960 оны 11 дүгээр сард БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн тогтоол гарч улмаар 1961 оноос эхлэн Сэлэнгэ аймгийн Цагдан сэргийлэх хэлтсийн харъяанд Ерөөгийн мод бэлтгэлийн аж ахуйг түшиглэн Хөдөлмөр-хүмүүжлийн бригад нэртэйгээр үйл ажиллагааг эхлүүлсэн түүхтэй.

Мод бэлтгэлийн аж, ахуй эрхлэх энэ бригадыг 1 офицер, 4 сэргийлэгчтэй сэргийлэх групп хянаж, албадан хөдөлмөр хийлгэж байв.

Энэ нь нийгэмд тустай хөдөлмөр тогтмол эрхэлдэггүй, ууж согтууран нийгмийн хэв журам удаа дараа зөрчсөн этгээдийг албан хүчээр баривчлан, олон нийтээс тусгаарлан хөдөлмөрөөр хүмүүжүүлж, архианаас гаргах албадлагын эмчилгээ хийж ирсэн байна.

Тус газар нь төр засгаас авч буй арга хэмжээний үр дүнгээр бүтэц, зохион байгуулалт, санхүүгийн талаар улам бүр шинэчлэгдэн 1976 онд Сангийн яам, Ой модны аж үйлдвэрийн яам, Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамны сайд нарын хамтарсан тушаалаар Хөдөлмөр хүмүүжлийн бригадыг Хөдөлмөр эмчилгээний тасаг болгон өргөтгөж Ерөөгийн Мод бэлтгэлийн аж ахуйд туслан гүйцэтгэгчээр ажилуулахаар шийдвэрлэж байжээ.

Хөдөлмөр эмчилгээний тасгийн харъяалалыг өөрчлөх тухай асуудал яригдаж 1981 оны 1 дүгээр сарын 01-нээс эхлэн Ерөө дэх Хөдөлмөр хүмүүжлийн бригад, архаг архичдыг эмчлэх тасгийг үйлдвэрийн болон орон сууц, аж ахуй үйлчилгээний зориулалттай барилга байгууламж, зүсмэлийн цех тоног төхөөрөмжийн хамт НАХЯ-ны Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн

байгууллагуудыг удирдах газрын харъяанд шилжүүлсэн байна. БНМАУ-ын АИХ-ын Тэргүүлэгчдийн 1985 оны 5 дугаар сарын 21-ны өдрийн “Зарим этгээдийг хөдөлмөр-хүмүүжил, хөдөлмөр-эмчилгээний газарт явуулж байх тухай” 126 дугаар зарлиг гарснаар энэ ажлыг шинэчлэн зохион байгуулах ажил улам эрчимтэй өрнөсөн байна.

Сэлэнгэ аймгийн Ерөөд ажиллаж байсан Хөдөлмөр хүмүүжлийн бригад, архаг архичдыг албадан эмчлэх тасгийг 1985 оноос Хөдөлмөр-хүмүүжил, хөдөлмөр эмчилгээний газар болгон өргөтгөн зохион байгуулжээ.

Хөдөлмөр-хүмүүжил, хөдөлмөр-эмчилгээний байгууллагын зорилт нь нийгмийн тустай хөдөлмөрөөс зайлсхийгч, архаг архичдыг ардын шүүхийн магадлалын дагуу захиргааны журмаар олон нийтээс тусгаарлаж, харуул хамгаалалтын хатуу хяналтын дор албадан хөдөлмөрлүүлэх, архианаас гаргах эмчилгээ хийх явдал байв.

Тухайн үед хүчин төгөлдөр үйлчилж байсан хууль тогтоомжийн дагуу нийгмийн тустай хөдөлмөр байнга эрхэлдэггүй, удаа дараа ууж согтуурдаг 18-60 насны эрэгтэйчүүд, 18-55 насны эмэгтэйчүүдийг, эмчлүүлэхээс зайлсхийсэн буюу эмчлүүлсний дараа согтууруулах ундааны зүйл дахин хэрэглэж байгаа архаг архичдыг эмнэлэгийн комиссын дүгнэлтийг үндэслэн түүний нас, хөдөлмөрийн чадварыг харгалзахгүйгээр ардын шүүхийн магадлалаар хөдөлмөр-эмчилгээний газарт нэгээс хоёр жил хүртэл хугацаагаар тус тус явуулж байжээ.

Тухайн байгууллагын өдөр тутмын үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх зорилгоор 1987 онд БНМАУ-ын НАХЯ, ЭХЯ-ны сайдын тушаалаар батлагдсан “Хөдөлмөр хүмүүжил, хөдөлмөр эмчилгээний газрын дотоод дүрэм”-ээр зохицуулагдаж ажиллаж байлаа.

Үүнд хүмүүжигч, эмчлүүлэгчдийг хүйтний улиралд 18 хэмээс доошгүй

дулаантай, нэг хүнд 2.5 квадрат метр талбай бүхий сууцаар хангах, хоол хүнс, дотуур хувцас, ариун цэврийн болон ор дэрний цагаан хэрэглэл олгож үнийг тэдний сар бүрийн хөдөлмөрийн хөлснөөс гаргуулж авдаг байжээ.

Энэ мэтчилэн архаг архичдыг албадан эмчлэх, албадан хөдөлмөр хийлгэх байгууллагын үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх, эрх зүйн зохицуулалтыг улам боловсронгуй болгох чиглэлээр төрөөс анхаарч ирсний тод илрэл бол Монгол Улсын Их хурлаас 2000 оны 01 дүгээр сарын 28-ны өдөр “Согтуурах, мансуурах донтой өвчтэй этгээдийг захиргааны журмаар албадан эмчлэх, албадан хөдөлмөр хийлгэх” тухай хууль батлагдан гарсантай холбогдуулан, Монгол Улсын Засгийн газраас 2000 оны 9 дүгээр сарын 27-ны өдрийн 148 дугаар тогтоол гаргаж Нийслэлийн Засаг даргын дэргэдэх Эрүүл мэндийн газрын харъяа Багахангай дүүрэг дэх Архинд донтох өвчтөнг албадан эмчлэх эмнэлэгийг Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх ерөнхий газрын харъяалалд шилжүүлсэн нь өнөөгийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харъяа “Согтуурах, мансуурах донтой өвчтөнг албадан эмчлэх, албадан хөдөлмөр хийлгэх газар” нь бие даасан өвөрмөц нэгэн байгууллага болон өргөжиж хэвийн үйл ажиллагаагаа явуулж нийгэмд тулгамдаж буй асуудлын нэг болох архаг архичдыг нийгмээс тодорхой хугацаагаар тусгаарлан албадан эмчилж байна.

Өнөөдрийн байдлаар тус газарт нийт 94 хүн албадан эмчлэгдэж байгаагаас эрэгтэй 76, эмэгтэй 17 байна.

Эдгээр нь согтуурах донтой архаг архичид байгаа бөгөөд мансуурах донтой өвчтөн одоогоор хамрагдаж эмчлэгдээгүй нь авууштай юм.

Албадан эмчлүүлэгчдийг насны байдлаар нь судалж авч үзвэл 18-25 насны 3, 26-35 насны 29, 36-45 насны 32, 50 наснаас дээш 22, 16 настай буюу насанд хүрээгүй 1 хүүхэд эмчлэгдэж байгаагаас дээд боловсролтой 8, коллеж, мэргэжил сургалтын төв 5, бүрэн дунд 31, бүрэн бус

дунд 36, бага ангийн боловсролтой 6 хүн тус газарт албадан эмчлэгдэж байна.

Дээрх судалгаанаас дүгнэлт хийж үзвэл архинд донтогсодын эр, эм, хөгшин залуу, нийгмийн гарал хамааралгүй чимээгүй тахал буюу хорт хавдрын зэрэглэлд хамрагдахаар өвчинд манай улс нэрвэгдэж байна.

Энэ тоо нь зөвхөн захиргааны журмаар шүүхээр албадан эмчлэх, албадан хөдөлмөр хийлгэх газарт цагдаагийн байгууллагад бүртгэлтэй бөгөөд ар гэрийнхэний хүсэлтээр ирсэн хүмүүс болохоос биш нийгэм дунд өдөр тутам архи

хэрэглэж, түүнд донтогсодын тоо ихсэж байгаа нь хэн ч харсан ил тод, хэнээс нуух юун билээ.

Хамгийн гол санаа зовоож буй асуудал нь энэ өвчинд донтогсодын хамрах хүрээний насны байдал нь нөхөн үржихүйн болон ажил хөдөлмөр эрхлэх, хийж бүтээх насныхан дийлэнх хувийг эзэлж байгаа нь харамсалтай юм.

Мөн согтуурах ундаанд донтогсдын нэг гол шалтгаан нөхцөл нь нийгмийн байдал, боловсролын байдал, ажилгүйдэл, гэр бүлийн орчин, харилцаа гэх мэт зүйлүүд маш ихээр нөлөөлдөг нь судалгааны ажлын үр дүнгээр нотлогдож байна.

Нийгэмд үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн ихэнх нь согтууруулах төрлийн ундаа хэрэглэсэн буюу хэтрүүлэн хэрэглэж өөрийн үйлдлийг хянах чадваргүй болсон үедээ үйлдэж байгаагаас гадна амь насаа харамсалтайгаар алдах явдал газар авсаар байна.

ШШГЕГ-ийн харъяа “Согтуурах, мансуурах донтой өвчтэй этгээдийг албадан эмчлэх, албадан хөдөлмөр хийлгэх газар” нь үйл ажиллагаагаа өргөн хүрээтэй явуулж байгаа нь нийгэмд сөрөг бус харин ч эерэг байдлыг бий болгож, гэмт хэргээс урьдчлан сэргийлэх, гэмт хэргийг таслан зогсоох, хүний амь нас эрсдэх байлаас сэргийлж Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан эрхийг хамгаалан эдлүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэж байна.

Энэхүү нийгэмд хүчтэйгээр хөндөгдөж буй асуудлыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдорж мэдэрч аливаа баяр ёслол, тэмдэглэлт ойн баяр, зан заншлын уламжлалт баяр наадмыг тэмдэглэн өнгөрүүлэхдөө архи, дарс бус сайн сайхан сэтгэлийн бэлэгдэл болсон цагаан сүүний дээжийг өргөн ард түмэнтэй мэндчилж уриалга гаргасан нь маш чухал зүйл болсон.

Мөн хууль тогтоох дээд байгууллага болох Улсын Их хурлын дарга ч төрийн байгууллага, аж ахуй нэгж, хувийн хэвшлийнхнийг баяр ёслол, арга хэмжээг зохион байгуулахдаа архигүй тэмдэглэн өнгөрүүлэхийг уриалсан нь нийгэмд согтуурах ундааг хэрэглэж буй хүмүүсийг төрөөс анхааралдаа авч ажиллах нь зүйн хэрэг гэдгийг харуулж байгааг тод ирэл юм.

ШШГЕГ-ын харъяа СМДЭАЭАХХГазар нь захиргааны журмаар шүүхээс тодорхой хугацаанд албадан эмчлэхээр шийдвэр гарч байгаа боловч тэднийг 3 сараас 1 жилийн хугацаанд хорьж, хяналтанд байлгаж оргон зайлах, дахин архи уух зэрэг байдалд хяналт тавьдаг байгууллага нь улсын хэмжээнд ганц байгаа нь учир дутагдалтай.

Энэхүү байдлыг төрөөс анхаарч үзэж эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгон сайжруулах, хөтөлбөрийн хугацааг сунгаж ажиллах, цаашид хүн ам ихээр төвлөрсөн аймгуудын ШШГЕГ-ын албадуудад бүсчилсэн байдлаар бий болгох нь чухал юм.

НОМ ЗҮЙ

1. А.Лхагва МУ-ын “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүй” УБ 2012 он 216-219 дах тал
2. А.Лхагва МУ-ын “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын түүхэн замнал” УБ 2011 он
3. С.Цагаанчулуун, Б.Энхбаатар “Архигүй Монголын толоо хагас зуун жил” УБ 2011 он

Б.НАРМАНДАХ
Шүүхийн шийдвэр
гүйцэтгэх ерөнхий
газрын харьяа
СМДӨАЭАХХГ-ын
сэтгэл зүйч, дэслэгч

АРХИНЫ АЛБАДАН ЭМЧИЛГЭЭНД ЭМЧЛҮҮЛЭГДСДИЙН ОЮУН УХААН БОЛОН ХУВИЙН ОНЦЛОГИЙГ СУДАЛСАН СУДАЛГААНЫ ДҮГНЭЛТЭЭС

Манай улсын оршин тогтнох, хөгжин дэвших эх сурвалж нь Монгол хүн түүний тасралтгүй хөгжил, оюун ухааны чадавхи шинийг санаачилж ихийг бүтээх үйл явц юм. Гэтэл сүүлийн үед архинд донтох явдал нэмэгдсээр байгаа нь анагаах ухааны болон нийгмийн шинжлэх ухааны тулгамдсан асуудал болж байна.

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага /ДЭМБ/ архидан согтуурсны улмаас хордох, архинд донтох өвчтэй болохоос гадна зүрхний титэм судасны өвчин, тархинд цус харвах, чихрийн шижин зэрэг 60 гаруй өвчин архидалттай ямар нэг хэмжээгээр холбоотой үүсч даамжирч байгаагийн дотор элэгний хатуурал, улаан хоолой, элэгний хавдар, эпилепси болон осол гэмтэл, санаатайгаар хүний эрүүл мэнд, амь насанд аюул учруулж байгаа тохиолдлын 20-30 хувь нь архидалтаас үүдэлтэй байна гэж тооцоолжээ².

Нийт хүн амын 13.6% архинд донтох эмгэгтэй байгаа нь 1997 оны үзүүлэлтээс 16.4% /2 дахин ихэссэн байна. Жилд гарч байгаа гэмт хэргийн 68.2%-ийг согтуу хүн үйлдэж байна. Улсын хэмжээнд бүртгэгдсэн 5 гэмт хэрэг тутмын нэг нь архидан согтуурсны улмаас үйлдэгдсэн байна. Гэр бүлийн тогтворгүй байдал, сөргөлдөөний гол шалтгааны 87%, гэр бүл салалтын шалтгааны 58.3% -ийг архидалт эзэлж байна. Оюуны хомсдолтой хүүхдүүдийн эцэг эхийн 58.4% нь архи хэтрүүлэн хэрэглэгчид байна. Нэг

жилдархинаас болж 1000 гаруй хүн хорвоог орхиж байна. Элэг, хоол боловсруулах эрхтний хорт хавдрын шалтгаанаар нас барагсдын 27.5% нь архи, согтууруулах ундаа байнга хэрэглэж байсан хүмүүс байна.

1989 онд батлагдаж 1992 оны 1-р сараас дэлхий даяар мөрдөгдөж байгаа өвчний олон улсын Х ангилалд "Архинд донтох өвчин-F10" хэмээн 10-р үйлд оруулсан ба архийг удаан хугацаанд хэтрүүлэн хортойгоор хэрэглэхэд бие сэтгэл уг ундаанд дасч, түүнийг байнга хэрэглэхийг шаардсан эмгэгийг архинд донтох өвчин гэж тодорхойлжээ. /Л. Эрдэнэбаяр, 1997/.

Архины тодорхойлолт: Америкийн Донтолтын Анагаах Нийгэмлэгийн тодорхойлсноор 6 бүрэлдэхүүн хэсэгтэй.

1. Архидалт бол өвчин бөгөөд
2. Энэ нь үргэлжлэх буюу давтагддаг байдлаар тодорхойлогдож,
3. Уух явдалдаа хяналт тавих чадваргүй болж,
4. Архи олох талаар үргэлж бодож,
5. Таатай биш үр дагавар.
6. Үгүйсгэлээр хамгийн ил тод илрэх гажуудсан бодол, сэтгэлгээг үл харгалзан уух явдал юм.

Согтууруулах ундааны төрөл

- Архи /спирт/ бол үнэн хэрэгтээ сэтгэцийн дарангуйлагч бодис юм. Спирт нь хүний мэдрэлийг сэргээгч аминдэм болох С,В-н бүлгийн амин дэмийг шатааж устгадаг учраас уураг тархинд С,В-н дутагдал бий болно. Спирт бол зөвхөн өвдөлтийг намдаах, түр зуур судас өргөсгөх, мансууруулах үйлчилгээ бүхий хоосон "илчлэг" гэж хэлж болно.
- Шар айраг /пиво/ архины дараа орох согтоох ундааны төрөл бол шар айраг юм. Шар айраг 5%-ийн нүүрс ус, 2.8%-6%-ийн спирт, МG,CA-г тус бүр 9% мг, фосфор 12% мг, аминдэмийг маш бага хэмжээгээр агуулдаг, амархан шингэдэг

өргөн тархсан согтууруулах ундааны нэг юм. Шар айргийг ихээр уухад хэрэгцээгүй илчлэг болон шингэнийг нэмэгдүүлэхийн зэрэгцээгээр алкоголийн хортой үйлчилгээтэй хавсарч зүрх судасны систем болон бөөрөнд хэт ачаалал үүсгэдэг. Шар айраг нь эстрогенийг агуулдаг тул эрэгтэйчүүдийн бэлэг эрхтний тогтолцоонд таагүй нөлөө үзүүлдэг.

- Дарс /вино/ дарсны ихэнх төрөл нь 9%-20% спирт агуулдаг. Дарсыг дотор нь хуурай 9%-14% спирт агуулдаг, хатуулаг их 13%-20% спирт агуулдаг гэж хуваадаг.
- *Айраг согтууруулах ундаа мөн үү?* Гүүний сааманд айрагны хөрөнгө нэмж бүлж исгэх явцад айрганд этилийн спирт үүсдэг. Нутаг, нутгийн мөн тухайн айлын айрагны бүлэлт исэлдэлтээс хамаарч этилийн спиртийн агууламж нь 5- 18 градус хүртэл ялгаатай байдаг байна. Айраг нь шар айрагтай дүйцэхүйц согтоох чанартайбайдаг. Намрын айраг бүр илүү согтоох чанартай буюу спирт илүү агуулна. Иймд жирэмсэн эмэгтэйчүүд, хүүхэд айраг уухгүй байх нь зүйтэй гэж зөвлөж байна. Айрагны хувьд маргаантай мэт боловч одоогоор манайд бүрэн судалгаа байхгүй учраас нотолгоо хангалтгүй байж болох юм. Гэхдээ “нийгэмд архины хэрэглээний түвшин өндөр байна” гэж яригдаж байгаа нь бид бага наснаасаа айраг ууж өссөн мөн цаашид архи согтууруулах ундааг уусан тохиолдолд хэтрүүлэн хэрэглэх, архинд донтох өвчтэй болох суурийг тавьж өгдөг ч байж болно гэж зарим мэргэжилтнүүд үздэг байна.

Архийг хэтрүүлэн хэрэглэвэл таны бие махбодь болон сэтгэцэд сөрөг нөлөө үзүүлнэ.

- *Архины үйлчлэл* --- Уусан архины 20% ходоод, 80% нь нарийн гэдэсний ханаар шимэгдэж цусанд орж цусны урсгалаар элгэнд очно. Хүний элэг нэг цагт арван грамм архийг бүрэн гүйцэт задлах чадвартай.

- *Архи хүний биед:* *Тархи* --- Сэтгэн бодох, сй тогтоолт буурах, шинэ зүйл сурах чадвар багасах, зантөрхийн өөрчлөлт, хий үзэгдэл илрэх,сэтгэлээр унах, мэдрэлийн ядаргаа, хөдөлгөөний тэнцвэр, шийдвэр гаргах чадвар алдагдах
- *Элэг* --- Үйл ажиллагаа алдагдах,үрэвсэх, хатуурах, хавдар үүсэх,өвдөлт илрэх, элэг өөхлөх, архи даах чадвар муудах
- *Зүрх* --- Даралт ихсэх, зүрхний цохилт тогтворгүй болох,зүрхний булчин сулрах, цус багадах
- *Ходоод*--- Үрэвсэх, цус алдах, шархлаа үүсэх хоолны шингэц муудах, огиудас хүргэн цусаар бага хэмжээгээр бөөлжүүлж болзошгүй.
- *Нойр булчирхай* --- Үрэвсэх, өвдөлт ихтэй болох, инсулин багассанаас диабет үүсэх
- *Яс булчин* --- Булчин сулрах, яс сийрэгжих, булчингаар хүчтэй өвдөн хавдах
- *Уушиг* --- Ханиад, уушигны хатгалгаагаар өвчлөх
- *Мэдрэлийн систем* : Мэдрэлийн ширхгүүд үрэвсэж гэмтэх, нойргүйдэх, мэдрэлийн судал дагаж өвдөх, хөл чичрэх, мэдээгүй болох, тэнцвэр алдагдах, гар хуруу салганан чичрэх, бадайрах, богино хугацааны ой санамжаа алдах, хэл яриа ойлгомжгүй болох.
- *Бусад* --- Эрт хөгшрөх, хамар улайх, шарх сорви, арьс салст шарлах, бие загатнах, үс унах, ам залгиур хоолойн хорт хавдар, хөхний хорт хавдар, ходоодны хавдар
- *Эрэгтэйчүүд* --- Бэлгийн чадавхи буурах
- *Эмэгтэйчүүд* --- Бага жинтэй хүүхэд төрөх, ургийн гажиг үүсэх,хүүхдийн өсөлт хөгжилт удаашрах
- *Ерөнхий оорчлолтүүд* --- Бухимдаж ажлын чадвар алдагдах, янз бүрийн гэмтэлд өртөх, турах, зан үйл авирт өөрчлөлт гарах, бэлгийн сулралд орох, цусны бүлэгнэлт буурах,бие хүний

доройтолд орох, өөрийгөө үнэлэх үнэлэмж буурах зэрэг сөрөг шр дагаврыг дагуулдаг.

Архины хэрэглээгээр нь бүх хүмүүсийг 5 бүлэгт хувааж үзэж болно. Үүнийг пирамид хэлбэрээр дүрслэн харуулсан байдаг.

Архины хэрэглээний түвшин буюу Скиннерийн пирамид:

Пирамидындоод сууринаас орой руу явах тусам архины хэрэглээ, хэмжээ, эрсдэлт байдлууд ихэснэ. Оройд нь архинаас хараат буюу архинд донтох өвчтэй хүмүүс байна.

1. Харин пирамидын суурь хэсэгт *архи огт хэрэглэдэггүй* хүмүүсийн бүлэг байрлах бөгөөд үүнд хүүхдүүд орно. Монгол Улсын хуулиар 21 нас хүртэл архи хэрэглэхийг хориглосон байдаг. Мөн энэ бүлэгт :

- Жирэмсэн эмэгтэйчүүд
- Архаг хууч өвчтэй, хүндээр өвчилсөн хүмүүс
- Архинд харшилтай хүмүүс
- Архинаас гарах эмчилгээ хийлгэсэн буюу архи ууж байгаад одоо огт уухаа больсон хүмүүс орно.

2. Тохируулан хэрэглэгчид

Баяр ёслол хамт олноороо цуглах тэмдэглэлт үйл явдлын үед архи

согтууруулах ундааг тодорхой хэмжээгээр тохируулан хэрэглэдэг хүмүүсийг хэлнэ.

Жишээлбэл: 1 удаа уухдаа хундагатай архи 3 – аас илүү уудаггүй.

Эсвэл ийм 300 мл –ийн шар айраг 3- аас илүү уухгүй.

3. Эрсдэлтэй хэрэглэгчид

Хэвийн үед зүгээр, харин архи уусан үед үүсч болох зүйлийг бид эрсдэл гэж нэрлэж байна. Тухайлбал: Жирэмсэн эмэгтэй архи согтууруулах ундаа хэрэглэвэл урагт гажиг үүсч болно. Мөн жирэмсэн эмэгтэйд дутуу төрөх, цус алдах зэрэг олон хүндрэл тохиолдох эрсдэлтэй.

Жолооч хүн машин барьж байхдаа бага хэмжээгээр архи эсвэл айраг ууж болох уу?

Болохгүй. Машин барьж яваа үедээ айраг, согтууруулах төрлийн ундаа хэрэглэж болохгүй. Уусан үедээ жолоо баривал өөрийнхөө амь нас, эд хөрөнгийг аюулд учруулах төдийгүй бусдын эрүүл мэнд, амь нас, эд зүйлсийг аюулд оруулах эрсдэлтэй. Эрүүл үед ийм эрсдэл үүсдэггүй.

4. Асуудалтай хэрэглэгчид

Архийг хэрэглэснээс болж эрүүл мэндийн, нийгэм, хууль зүйн зэрэг олон асуудлуудтай учирдаг. Уг хүн нийгмийн харилцаа болон эрүүл мэндийн хувьд хохирол амссан, гэр бүлээсээ салсан, ажлаасаа халагдсан, эрүүлжүүлэхэд баригдах, ажилгүй мөнгөгүйгээсээ болж хулгай дээрэм хийх, шүүх цагдаад дуудагдах, орон гэргүй, найз нөхөдгүй болох, эрүүл мэндийн талаас олон зовиур шаналгаатай байх зэрэг олон асуудалтай учирдаг. Эдгээр хүмүүс сэтгэл санаагаар унаж яваандаа амиа хорлох оролдлого хийхэд хүрнэ.

Архи уудаг хүн архи уусан үедээ нойр нь шөнө хүрэхгүй, агсам тавьдаг, ууртай догшин, өөртэйгөө ярих, хүмүүсийг буруутгадаг боловч эрүүл үедээ юу

болсныг санахгүй байх нь элбэг тохиолдоно.

Ийм хүмүүс архигүйгээр байж чаддаг ба хараахан хараат байдалд ороогүй байна

5. Хараат хүмүүс буюу архинд донтох өвчтэй хүмүүс

Согтууруулах ундааг удаан хугацаагаар хэтрүүлэн хэрэглэсний улмаас сэтгэл зүйн болон биеийн хараат байдал үүсдэг ба үүнийг архинд донтох өвчин гэдэг.

Ийм хүмүүст нарийн мэргэжлийн эмчийн тусламж үйлчилгээ зайлшгүй шаардлагатай. Тэд өөрсдөө архинаас гарах юмсан гэж оролдсон ч сэтгэл зүй, бие махбодь нь архина нэхээд гарч чаддаггүй. Ер нь архинд орсон хүн бол хүнд өвчин туссан гэсэн үг юм. Бид хүнд өвчтэй хүнд тусалдаг шиг ийм хүмүүст мөн зайлшгүй тусламж хэрэгтэй байдаг.

Архинд донтох өвчтэй хүний хамааралд буй хүний төрх байдал:

- Ямар нэг хиймэл албадлагаар өөрийгөө жолоодуулдаг.
- Гэр бүлийн тогтворгүй байдал нь тэр хүнийг амар тайван байлгадаггүй.
- Өөрийгөө тун доогуур үнэлдэг бусдыг ч мөн адил тэгж үнэлнэ.
- Аз жаргалаа бусдад даатгасан байдал
- Бусдын төлөө үргэлж санаа тавьж өөрийгөө зовоодог.
- Архинд донтох өвчтэй болсон хүний гэр бүлийн тогтворгүй харилцаа нь бусадтай эвгүй харьцаа үүсгэхэд нөлөөлдөг.
- Юмыг үгүйсгэх, хэлмэгдүүлэхдээ гарамгай болдог.
- Үе үе уур омогтой болж бяраа чадал муу хүмүүст сүр хүчийг үзүүлдэг.
- Юмыг өөрчилж чадаагүйдээ санаа зовж дахин түүнд оролцохоос залхдаг.
- Амьдралдаа алдсан дутуу зүйлээ байнга сэтгэл дотроо эрж хайж байдаг.

Архидалт нь гэр бүлийн дотор байнга айдас, зовиур төрүүлж байдаг ба архинд

донтох өвчтэй хүний эргэн тойронд буй хүмүүст бие сэтгэлийн хүчтэй дарамт нөлөө үзүүлж байдаг. Архидалтыг үл ойшоох ба түүнээс зугтах арга гэр бүлийн гишүүдэд байдаггүй учир тэд архидах зуршлыг тэвчсээр л байдаг. Архинд донтох өвчтэй хүний гэр бүлийнхэн айсан, сандарсан, ичсэн, уурласан, байнгын айдас түгшүүрийн дунд амьдралын бор өдрүүдээ өнгөрөөдөг.

Танд архидан согтуурдаг муу зуршил байгаа юм биш биз.

ӨӨРИЙГӨӨ СОРИХ СОРИЛ

1. Архи ууж байгаагаа багасгах хэрэгтэй гэж бодож байсан уу?
2. Таныг архи ууж байна гэж хэн нэгэн хэлж байсан уу?
3. Би архи хэтрүүлэн хэрэглэж байна гэсэн мэдрэмж төрж байсан уу?
4. Архи уусны маргааш өглөө эвгүйрхсэн дотроо засах гэж архиууж байсан уу?

1 удаа **ТИЙМ** гэж хариулбал согтууруулах ундааны хэрэглээндээ болгоомжтой хандах шаардлагатайг сануулж байна.

2 ба 3 удаа **ТИЙМ** гэж хариулбал хэтрүүлэн хэрэглэгч

Бүгдэд нь **ТИЙМ** гэж хариулбал та Архины хамааралтай хүн болсныг илтгэдэг байна.

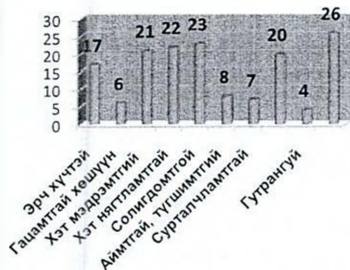
Архины албадан эмчилгээнд эмчлүүлж буй өвчтөнүүдээс авсан судалгааны үр дүнгээс:

Оюун ухааны хөгжлийн түвшинг хувиар илэрхийлэхэд: Оюун ухааны өөрчлөлттэй хүмүүс нийт судалгаанд хамрагдагсдын 54,7 хувь, оюун ухааны хязгаарлагдмал түвшинд 33,9 хувь байна.

Зан төлөвийн тодрол

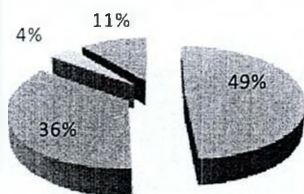

Зан төлөвийн тодролын хувьд:

- Цочромтгой, догдломтгой 26 хүнд буюу 49%
- Солигдомтгой 23 хүнд буюу 43%
- Хэт нягтламтгай 22 хүнд буюу 42%
- Хэт мэдрэмтгий 21 хүнд буюу 40%
- Тэнцвэргүй, хөөрөмтгий 20 хүнд буюу 38%
- Эрч хүчтэй 17 хүнд буюу 32%-д нь дээрх тодролууд илэрсэн.

Темпераментийн онцлог

■ Холерик ■ Меланхолик ■ Сангвиник ■ Флегматик

Холерик, меланхолик темпераментийн онцлогтой хүмүүс нийт хүмүүсийн 85 хувь байна.

Санал, зөвлөмж

Архинд донтох өвчин төлөвшихөд сэтгэл зүйн хүчин зүйл голлох нөлөөтэй болох нь дээрх судалгаанаас харагдаж байна.

Архинд донтох өвчин нь хүний эрхэм чанар болох ёс суртахууны мэдрэмжүүд, тухайлбал, нийгмийн өмнө хүлээсэн үүргээ мэдрэх сэтгэл, нинжин сэтгэл, шудрага ба шудрага бусыг мэдрэх, сайн ба мууг мэдрэх сэтгэл зэрэг илрэл бүхий дотоод сэтгэлийн хөдөлгөөнүүд буурах буюу алдагдахад хүргэдэг шалтгаан юм.

Архаг архичид нь хамт олноос тавьж байгаа нийгэм-ёс суртахууны шаардлагыг биелүүлэх чадваргүй болж байн байн ёс зүйн болон эрхзүйн зөрчил гаргадаг танхай балмад авиртай хүмүүс болон хувирдаг.

Хүний дотоод сэтгэлийн хэмжүүр ба зохицуулагч нь болсон хүний хамгийн нандин чанар болох нинжин сэтгэлд бүр ч илүүтэйгээр хортой нөлөө үзүүлдэг. Хүний нинжин сэтгэл алдагдсанаас ичих, зовох, харамсах, гэмших зэргээр бие хүн өөрөө өөрийгөө шүүх, зэмлэх, шийтгэх чадвараа алдан ёс суртахууны хувьд доголдолтой хүн болон хувирдаг.

Хэрвээ танд архидан согтуурах муу зуршил байдаг бол архины хэрэглээндээ хяналттай хандахыг танд зөвлөж байна.